Journal of Turkish Language and Literature

ROMAN-İDEOLOJİ İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA REFİK AHMET SEVENGİL'İN ROMANLARI VE ROMANCILIĞI

Hürdünya ŞAHAN[1]

Özet

Refik Ahmet Sevengil roman, hikâye tiyatro gibi edebiyatın farklı türlerde eserler vermiş, Cumhuriyet döneminin önemli aydın ve yazarlarından biridir. Daha çok gazetecilik ve tiyatro tarihçiliği çalışmalarıyla anılsa da Köyün Yolu (1938) adlı bir hikâye kitabı; Çıplaklar (1936) , Açlık (1937) ve Perdenin Arkası (1941) adlarını taşıyan üç roman da kaleme almıştır. Edebiyatımızda eksik olanın ideoloji olduğu görüşünde olan Sevengil, romanlarında sıkı sıkıya bağlı olduğu Cumhuriyet ideolojisini ve devrimlerini toplumcu gerçekçi bir anlayışla ele almıştır. Sosyal faydayı ön planda tutan yazar, edebiyatı da devrimlerin ve Atatürk ilke ve inkılâplarının halka anlatılması ve benimsetilmesi için bir araç olarak kullanmıştır. Bu durum onun romanlarındaki edebî kaygının geri plana itilmesine ve ideolojinin ön plana çıkmasına sebep olmuştur.

Başlangıcından günümüze Türk edebiyatında edebiyat ve ideoloji birbirini besleyen iki alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Refik Ahmet Sevengil'in romanları da bu ilişkinin örneklerini vermesi bakımından değerlidir. Yazarın romanları çeşitli yönleriyle bazı akademik çalışmalara konu edilse de romanlar, ideoloji-edebiyat ilişkisi bağlamında şimdiye kadar ele alınmamıştır.

Çalışmada Refik Ahmet Sevengil'in romanları, roman-ideoloji bağlamında incelenerek, Cumhuriyet ideolojisinin eserlere nasıl sirayet ettiği ve buradan hareketle de yazarın söylemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İdeoloji, roman, Cumhuriyet Dönemi Türk romanı, Refik Ahmet Sevengil*

REFİK AHMET SEVENGİL'S NOVELS AND HIS WRITING WITHIN THE CONTEX OF NOVEL IDEOLOGY

Abstract

Refik Ahmet Sevengil, who created many works of literature in different genres such as novel, story, theater, is one of the most important intellectuals and authors of the Republican period. Although he is best known for journalism and theater historiography, he had written a story book named Köyün Yolu (1938) and three novels named Çıplaklar (1936), Açlık (1937) and Perdenin Arkası (1941). As Sevengil has the opinion that ideology is lacking in our literature, he dealt with the Republican ideology and revolutions, which are his most cherished principles in his novels, with a socialist realistic understanding. The author, who prioritised the social benefit, used literature also as a means of explaining and adopting the revolutions and Ataturk's principles and reforms to the public. This situation caused the literary concern in his novels to be left aside and the ideology to come into prominence.

From the beginning until now in Turkish Literature, literature and ideology are emerging as two fields nourishing each other. Refik Ahmet Sevengil's novels are also valuable in terms of exemplifying this relationship. Even if author's novels is mentioned to academic studies in various aspects, novels has not been dealt with in the context of ideology-relationship until now.

In the study, by analyzing Refik Ahmet Sevengil's novels within the context of novel-ideology, it has been tried to reveal how Republican ideology spreaded through the works and thus to put forward the author's discourse.

Key words: *İdeology, novel, Republic Period Turkish novel, Refik Ahmet Sevengil*

[1] **Okt., Sakarya Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, haydemir@sakarya.edu.tr**

GİRİŞ

İnsanlararası iletişim ve işbirliğini sağlayan dil, toplumsal yaşamın ön koşulu olmakla beraber kültürün de aktarıcısıdır. Kültürün aktarımında önemli bir işlevi olan edebiyat da bir anlamda hayatı dönüştürür ve bunu dil aracılığıyla yapar. Hayatın gerçekliğini bir anlamda kendi gerçekliğine dönüştüren edebiyat bunu dille yaparken edebiyat ile ideolojinin ilişkisi de yine "dil" aracılığıyla kurulur.

İdeoloji zaman içerisinde pek çok kişi tarafından farklı anlamlar yüklenen terimlerden biri haline gelmiştir. Özellikle Marksist düşüncede önemli ve ayrı bir yeri olan ideoloji sözcüğü ilk olarak 1796 yılında Fransız Destutt de Tracy tarafından kullanılmıştır. Tracy, konusu düşünce (fr. idée) olan, düşünceleri inceleyecek bir bilim dalı tasarlar ve "idée" (düşünce, kanı, inanış) sözcüğünden "idéologie" terimini üretir. "Yunanca idea (görülen biçim) sözcüğüyle logos (bilgi) sözcüğünün birleştirilmesiyle yapılmış ve düşünbilim ya da düşünceyi inceleyen bilim anlamında ileri sürülen (Hançerlioğlu 1979:200) 'ideoloji' terimi olumlu bir anlamı ifade ederken anlamı zaman içerisinde değişir ve bir dönem sonra sözcüğe yeni ve çoğunlukla olumsuz anlamlar yüklenir. "Felsefeden iletişim bilimlerine, antropoloji ve sosyolojiden siyaset bilimine pek çok farklı disiplinin kavramla ilgili yaklaşımları farklı noktalarda olmuştur" (Çelik 2005:4). İdeoloji kavramını Karl Marx, Frederic Engels, Raymon Aron, Louis Althusser, Hannah Arendt, Raymond Boudon, Etienne Balibar gibi araştırmacılar ve filozoflar, kendi çalışmaları bağlamında tanımlamışlardır (Yıldız, Günay 2011:155) .

İdeolojinin herkesin üzerinde hemfikir olduğu tek ve kapsayıcı bir tanımının yapılması oldukça güçtür. Ortak bir tanım yapmaya çalışılırsa ideoloji, düşünceyi inceleyen bilim, toplumu yönlendirmeye yönelik düşünceler bütünü şeklinde tanımlanabilir. Sadece "belirli bir siyasal düşünürün fikirlerinin sistematiği" (Mardin 1992:15)olmayıp varolan bir durumun dil yoluyla yeniden oluşturulması ve göstergelerden faydalanarak gerçeğin değiştirilmesi ve dönüştürülmesidir. Söz konusu noktada devreye söylem girer. Söylem, ideolojinin aktarım aracı ve dilin bireysel kullanımıdır (Yıldız, Günay 2011:160).

Dil, söz konusu anlamı yeniden kuran ideolojinin bir parçasıdır. İdeoloji kuramcıları arasında bu noktada Foucault'nun düşünceleri oldukça önemlidir. Çünkü Foucault söylem kavramını devreye sokar ve böylece ideoloji-dil ilişkisini ortaya koymaya çalışır. Çünkü söylemin kendisi, anlamın dil içinde hareketiyle ortaya çıkan şey olarak tanımlanabilir. İdeoloji ise, bu anlamın belli kişi ve gruplar lehine nasıl harekete geçirildiği ile ilgilenir (Sancar 1997:89). Nitekim ideoloji belli söylem içinde gerçekliği öyle bir üretir ki bizim doğrudan algıladığımızı varsaydığımız şey ideolojik söylemin filtresinden geçen imgesel izdüşümlerden ibarettir (Uras 1993:39).

Toplumu yönlendirmek için bazı ikna edici stratejilere, yönlendirme durumlarına ve kanıtlama biçimlerine ihtiyaç duyulur ve ideoloji tutarlı ve açık bir değerler dizgesi üzerinden toplumun söz konusu ideolojiyi içselleştirmesini maçlar (Yıldız, Günay 2011: 161). Böylece toplum belli bir şekilde düşünmeye ve hareket etmeye yönlendirilir. Her ideoloji farklı söylemler ve sözcüklerle bunu yapmaya çalışır. Bu açıdan baktığımızda Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e geçiş sürecinde de toplumu yönlendirmek, kurulan yeni devletin ideolojisini benimsetmek için çeşitli stratejiler geliştirilmiştir. Bu noktada da öncelikli olarak edebiyatın toplum üzerindeki etkisinden faydalanma yoluna gidilmiştir. Nitekim ideolojinin önemli kuramcılarından Louis Althusser'in

"Devletin İdeolojik Aygıtları" olarak tanımladığı aygıtlardan biri de kültürel DİA'(Edebiyat, güzel sanatlar vb.)dır (2014, s.51). Althusser'e göre bu aygıtlar kamusal ve özel alanların düzenlenmesinde önemli işlevlere sahiptir (Althusser 2014:51-52).

Edebiyat-ideoloji ilişkisinin en belirgin olduğu dönemlerden birine, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatına baktığımızda yeni kurulan devletin yeni düzenini topluma anlatmak, kabul ettirmek ve yaygınlaştırmak için bizzat devletin edebiyatı bir anlamda araç olarak kullandığını görürüz. "Cumhuriyet, yaratıcı eserlerin hangi koşullar altında himaye göreceğini tarif etmişti. Bunlar eski rejimi mahkûm etmeli, milliyetçiliği ve modernliği yükseltmeli, vatanseverliği savunmalı, toplumun iyiliği için kişinin kendisini feda etmesi idealini ifade etmeliydi." şeklinde o dönemki ilişkiyi dile getiren Karpat'a göre Halkevleri bu yeni ideolojinin yaygınlaşması ve kabul görmesini sağlayacak bir ideolojik aygıt görevini üstlenerek temelde edebiyatın gücünden faydalanmıştır (2009: 130). Bu doğrultuda kendisinden önceki kültürel mirasın reddi ve milli kimlik politikalarının bir uzantısı olarak milliyetçi söylemle oluşturulmak istenen milli kimlik merkeze alınmış ve cumhuriyet ideolojisine uygun/paralel milli bir edebiyat oluşturma çabasına girilmiştir. Siyasi, ekonomik reformlar bir tarafa bırakılırsa konumuzu ilgilendiren nokta kültürel reformlar bağlamında oluşturulmak istenen milli bir edebiyattır.

Cumhuriyet ideolojisinin edebiyatı şekillendirme çabası ve ona müdahalesi kimi zaman dönemin yazar ve şairlerini bu doğrultuda teşvik etmesi şeklinde olmuştur. Ancak edebiyatın ideolojinin elinde bu denli araçsallaşması edebiyatımızda nitelik bakımından zayıf eserler vücuda getirilmesine sebep olmuştur.

Türkiye'de 1920'lerden itibaren ulus-devletin oluşturulmasına paralel resmi ideoloji doğrultusunda bir kanon oluşturulmaya çalışılması da yine edebiyat ve ideoloji ilişkisi noktasından ele alınmalıdır. "İnkılâp Kanonu" ve "İnkılâp Edebiyatı"nın oluşturulması için rejime bağlı yazar ve şairler, bazı siyasîler, hükümet, parti, Halkevleri, Basın Genel Müdürlüğü gibi kurumlar çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır (Çıkla 2007:54). Bu doğrultuda Cumhuriyet'in onuncu yılında düzenlenen faaliyetler, 1939-1947 yılları arasında CHP'nin verdiği sanat ödülleri, bu yarışmalarda yazarların konu olarak mutlaka "devrim ilkelerine bağlı kalmaları" koşullarının aranması, kitap tanıtımları ve reklamlar kanonlaştırma örneklerinden bazılarıdır. "Milletin hikâyesini anlatan metinlerden oluşan bir toplam olarak edebiyat kanonu insanların kendilerini birleşmiş bir milletin yurttaşları olarak görmelerini sağlayarak dayanışma deneyimini kolaylaştırır" (Jusdanis 1998:79). Böylece millî bir kimliğin üretilmesine yardımcı olur. Türkiye'de uluslaşma sürecinde Cumhuriyet yöneticilerinin yazar ve şairlerden rejimi destekleyen eserler yazmalarını istemeleri, bu konuda onları teşvik etmeleri, kimi yazar ve şairlerin buna katılmaları, bazılarının bu oluşum doğrultusunda milletvekili yapılmaları ve bir "inkılâp kanonu"nun oluşması bunu örnekler. Milletin yüce, yüksek kabul ettiği her türlü değer bu metinler aracılığıyla geleceğe taşınarak, üzerinde eleştirmenler tarafından sık sık incelemeler yapılır, okullarda ders olarak okutulur, bir anlamda kutsallaştırılarak otoriteleri sağlamlaştırılır. Bu yolla milli bir edebiyat oluşturma çabası çoğunlukla ideolojiktir.

Dönemin pek çok yazar ve şairi verdikleri eserlerle bu oluşuma destek olmuşlardır. Behçet Kemal Çağlar, Faruk Nafiz Çamlıbel, Kemalettin Kamu, Ahmet Kutsi Tecer, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Ahmet Sevengil gibi yazar ve şairler listesini uzatmak mümkün. Söz konusu isimlerin bazılarının milletvekilliği

yaptığını , bazılarının CHP'nin açtığı roman yarışmasında ödül aldığı göz önünde bulundurulursa Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında edebiyat ve ideolojinin nasıl içiçe olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Refik Ahmet Sevengil, Cumhuriyet dönemi resmi ideolojisi doğrultusunda, Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke inkılâplarına sıkı sıkıya bağlı; gazetecilikten tiyatroya, romandan hikâyeye kadar pek çok alanda eserler vermiştir. 1943 ve 1946'da milletvekilliği de yapmış olan Sevengil (1903-1970) edebiyat ve ideoloji ilişkisi üzerinden ele alınması gereken isimlerden biridir.

Refik Ahmet Sevengil, nasıl bir edebiyat istediğini, edebiyatın amacını ve işlevini anlattığı Bizim İstediğimiz Edebiyat adlı eserinde belirttiği görüşleri romanlarına da yansıtmıştır. Edebiyat ve yaşayış arasında çok sıkı bir ilişki olduğu görüşünü savunan Sevengil'e göre cumhuriyetle birlikte toplumsal yaşamda meydana gelen, büyüklüğü ve değeri baş döndüren bu değişikliğe edebiyat da yabancı kalamaz (Sevengil 1933:17). Tanzimat öncesi ve sonrası edebiyatı değerlendiren yazar, bu dönemlerin zirvelerine hakkını teslim etmekle beraber bir "azlık kişiler edebiyatı" olmaktan ileri gidemediklerini belirterek bütün çokluk kişilerin, her öz ve iyi yaşaması gerekli olanın edebiyatını yaratmamız gerektiğini belirtir (Sevengil 1933:17-18). O edebiyat ki salonlardan kulübelere kadar insin, barlardan yaylalara çıksın, halkın kaygısını görsün, dünkü karanlık geçmişten, uydurmalardan, tutukluktan kurtulsun, halkımızı kamçılasın ve bu yeni yolda ulusu şahlandırsın (Sevengil 1933:17). Görülüyor ki Sevengil'in istediği edebiyat halkçı ve pragmatist bir edebiyat. Yeni devletin şekillenmesinde edebiyattan faydalanmanın gerekli olduğunu savunan yazar, toplumcu ve realist bir tutumla cumhuriyet ideolojisini romanlarında işlemiştir.

Sevengil, edebiyatın harcının duygu ve hayal değil düşünce olduğu görüşünü savunur (1933:20-21). Edebiyatın her şeyden önce bir amacı olması gerektiğini dile getiriren Sevengil'e göre edebiyatımızın en büyük eksiği ideolojisiz kalmış olmasıdır (1933:21). Yaşayan ve sürekli bir edebiyatımız olmasını istiyorsak öncelikle amacını belirlemeli, ardından özünü düşünce ile yoğurmalı, boş lakırdıdan kurtulmalı, halkın sıkıntısını ve acılarını dile getiren müspet ve maddeci bir edebiyata doğru evrilmesini sağlamalıyız (1933:21-22). Realist, idealist, kavgacı ve inkılâpçı bir edebiyat anlayışını savunan yazar romanda toplumsal faydayı amaçlamış, edebiyatı Atatürk ilke ve inkılâplarını halka anlatacak, toplumu çağdaş medeniyetler seviyesine çıkartıp geliştirecek bir araç olarak görmüştür.

Yazarın edebiyat ile ideoloji arasında bu kadar yakın ve sıkı bir ilişki kurması ve toplumsal faydanın öncelenmesi, onun romanlarında edebîliğin geri planda kalması sonucunu doğurmuştur.

Bu çalışmada Refik Ahmet Sevengil'in Çıplaklar (1936), Açlık (1937) ve Perdenin Arkası (1941) adlı romanları, edebiyat-ideoloji ilişkisi bağlamında Cumhuriyet ideolojisinin romanlara yansımasını göstermesi bakımından ele alınmıştır. Romanlardaki ideolojiye dair unsurlar; batılılaşma, kadın ve toplumdaki yeri, ekonomi ve eğitim başlıkları altında incelenmiştir. İncelemede edebiyatın inkılâpların anlatılmasını ve yaygınlaştırılmasını sağlayacak, dolayısıyla zihni dönüşümü kolaylaştıracak önemli bir araç olarak kullanıldığı romanlardan yola çıkılarak gösterilmeye çalışılmıştır.

Batılılaşma

Tanzimat'la birlikte hız kazanan Batılılaşma hareketlerinin öncelikli amacı, art arda alınan askerî yenilgilerle gittikçe zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu'nu dağılmaktan kurtarmaktı. Bunu yaparken de Avrupalı devletlerin kurum ve kuruluşları örnek alınmış, Batılı tarzda düzenlemelere gidilmiştir. Batı'nın örnek alınması sürecinde meydana gelen köklü değişiklikler, hem toplumsal yaşantıda hem de zihinlerde "eski" ve "yeni" ayrımına gidilmesine neden olmuş ve toplumda bir ikilik meydana getirmiştir. Cumhuriyet'in ilanıyla kurulan yeni devlet ise hem zihniyet hem de yaşayıştaki bu ikiliği ortadan kaldırmak istemiş ve yönünü Batı medeniyeti olarak belirlemiştir. "Muassır" medeniyetler seviyesini eğitim, ekonomi, yaşayış, hukuk gibi devletin tüm unsurlarında yakalamayı hedefleyen yeni devletin ideolojisinin önemli bir parçasını oluşturan ve çağdaşlaşma olarak adlandırılan bu ideoloji edebiyatımızda Tanzimat ve sonrası dönemlerde karşımıza çıkarken Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında da ele alınan önemli konulardan biri olmuştur.

Batılılaşma hareketlerinin edebiyatımıza yansıması özellikle romandaki tipler aracılığıyla yapılır. Cumhuriyet'e kadarki ikilik toplumda üç farklı insan tipi üzerinden edebiyatımızda yer bulur. Bunlardan ilki muhafazakârlar önceleri Batı'yı mutlak bir şekilde reddederler, sonraları Batı'nın sadece tekniğinin alınmasını isterler; ikincisi "Modern Avrupalı Osmanlı" veya "Sentez Taraftarları" dır ki bu grubun teklifi kendi değerlerimizle, Batı'nın yeni değerlerinin sentezini yapmaktır; üçüncü grup "Mutlak Batıcılar" ise millî ve manevî değerleri tümüyle reddedip tam bir Batı taklitçisi olarak ortaya çıkarlar ve değişen dönemlerle birlikte yeni özellikler kazanarak başlangıcından itibaren Türk romanının da ilginç ve aslî tiplerinden biri olurlar (Toker 2002:342).

Refik Ahmet Sevengil'in romanlarında da karşımıza çıkan bu mesele Cumhuriyet sonrası batılılaşma şeklinde ele alınmıştır. Onun romanlarında da söz konusu tipler karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyet ideolojisine, Atatürk ilke ve inkılâplarına sıkı sıkıya bağlı Sevengil, ulus edebiyatını Batı tekniği içinde yerli tadı üstünde tüten ve yaşatan bir edebiyat olarak görür (Sevengil 1933:23). Eserlerini bu bakış açısıyla kaleme alan yazarın söz konusu üç romanında da Batılılaşma meselesini ele aldığı görülmektedir.

Yazarın 1936'da yayımlanan ilk romanı Çıplaklar ülkenin Cumhuriyet sonrası durumunu ve sorunlarını anlatır. 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyet'i ile yeni bir düzene geçiş sağlanmış, vatan toprakları Avrupalılardan temizlenmiştir ancak ülke pek çok sorunla karşı karşıyadır. Bunların belki de en önemlisi uzun yıllar Avrupa'ya bağımlı kalmış, ona hammadde sağlamış ancak milli bir sanayileşmenin olmadığı, savaş sonunda ayrıca insan gücünün de azalmış olması gibi sorunlarla çözülmeyi bekleyen bir ekonomi sistemidir. Cumhuriyet'le beraber sanayileşme adımlarıyla zengin tabaka, işçi ve köylüden oluşan Anadolu'da gelişmeden uzak, çaresiz kalmış halk arasındaki çelişkiler yazarın romanında gözler önüne serilmiştir. Ülkenin gerçek anlamda ilerlemesi ise ancak toplumun tüm kesimlerinin kalkınmasıyla mümkündür. Tüm gelişmelerden uzak kalmış ve romanda "Anadolulu" olarak adlandırılan insanların da bu ilerlemeye katılması gerekmektedir. Bunun için kendini bu ülkeye adamış, idealist, genç ve aydın beyinlere ihtiyaç olduğu söylemini romandaki idealize edilmiş tipler üzerinden vermeye çalışan yazar karşımıza Doktor Çetiner ve Ülker'i çıkarır.

Roman, Cumhuriyet sonrası yaşayışını romandaki kişilerin yaşamlarından kesitler sunarak verir. Romanın kalabalık şahıs kadrosunu alafrangalar, yabancılar, yerli azınlıklar ve ideal karakterler oluşturur. İdealize edilen kişiler Ülker ve Doktor Çetiner'in yaşamları üzerinden meseleyi ele alan roman, "Bir Muş Gezintisi" adlı bölümle başlar ve tüm bu kişiler dramatik bir teknikle okuyucuya tanıtılır. Yazar, idealize ettiği kişileri tanıtmadan önce Vural Gündoğdu ve ailesinin merkezini oluşturduğu alafranga bir yaşam süren, savaş sonrası zenginleşmiş, savaşın başladığı yıllarda Millî Mücadeleye inanmayan ancak yeni devletin sanayileşme hamlesini kendi çıkarları doğrultusunda olumlu bir adım olarak gören, medenî olmayı kısa yoldan zenginleşmek, kadın erkek ilişkilerinde serbestlik, içki, eğlence dolu bir hayattan ibaret gören bu kişiler romanda alaycı ve ironik bir üslûbla ele alınırlar.

Romanda karşımıza çıkan olumsuz kişiler Vural Gündoğdu, Bedia, Sevim, Kaya, İlhan, Erenler, Hüseyin Tok ve kızı Güler, Refia, İffet Molla, Sabri Uçar, Mehmet Halkatapar mutlak Batıcı tiplerdir. Batılılaşmayı sindiremeyen bu insanlar halktan kopuk, lüks içinde yaşayan savaş zenginleridir. Bu kişilerin hemen hepsi çarpık ilişkiler yaşamakta, erkekler kadınlara olan düşkünlükleriyle, kadınlar ise erkeklerin ilgisini çekmeye çalışan hafifmeşrep yaratılışlarıyla öne çıkmaktadırlar.

Bu grubun karşısına idealize edilmiş kişiler Doktor Çetiner ve Ülker'i çıkaran anlatıcı, "Doktor Çetiner" başlıklı bölümde Çetiner'in gençliği, eğitim ve çalışma hayatı, idealleri geri dönüş tekniğiyle anlatır.

Çetiner, Çanakkale, Galiçya, Kafkaslar, Suriye, Sinâ cephelerinde savaşmış bir babanın oğludur. Babası cephedeyken annesini kaybetmiş Çetiner'i teyzesi büyütmüştür. Çetiner liseyi bitirdikten sonra İstanbul'a gelen babası, onu Tıp Fakültesi'ne yerleştirerek tekrar cepheye döner. Birkaç ay sonra oğluna şu mektubu gönderir:

"İstanbul'a ayak bastığım ve ayrıldığım günler arasındaki zaman bana bir kâbus gibi geliyor. Ben fena bir rüya görmüş gibi olacağım. Şimdi rahatım. Nefes almak için lâzım olan havayı buldum. İşte burada gözlerim açık olarak madde olarak görüp anlıyorum: Benim toprağımda hürriyet havası vardır, ben varım, benimkiler vardır. Orada havasızlıktan ve yabancılıktan boğuluyordum.

Orası da burası gibi olacaktır. Bunun için belki milyonların ölmesi lâzım gelecek. Vatanı kurtarmak için ölmek lâzımdır, fakat kurtulan vatanı milyonların insan gibi yaşayabilecekleri bir yer haline getirmek için de yaşamak lâzımdır. Biz seninle bu işi paylaşalım, oğlum: birincisini bana bırak, ikincisini sana vazife olarak veriyorum" (Sevengil 1936:81-82).

Babasının bu sözlerini bir vazife kabul eden Çetiner, sorumluluğunun bilinciyle okuluna devam etmiş, onun gibi insanlara en çok ihtiyaç duyulan dönemde Anadolu'ya doktor olarak gitmiştir. Aslında babasının bu sözleri, düşmandan temizlenen vatanın asıl savaşının bundan sonra başlayacağının ve bu savaşta Çetiner gibi nice sorumluluk sahibi gençlere ihtiyaç duyulacağının göstergesidir.

Bu bilinçle Kayseri'de göreve başlayan Çetiner, halkla yakınlık kurar, onların acılarını, sıkıntılarını paylaşır. Yükselme Anadolu insanından başlayacaktır. Çünkü "Türkiye halkçı ve sınıfsız bir ülkedir ve bu Türkiye'de her kişinin ayrı ayrı birer değerli varlık olarak tanınması, okumuşun, güçlünün, paralının bilgisi, gücü, parası az olanın sırtından geçinmesine göz yumulmaması demektir" (s.24) düşüncesinde olan Sevengil (1933), romanın

idealize kişisini de bu doğrultuda oluşturur. Çetiner, görevi sırasında Türk köylüsünü yakından gözlemler ve İstanbul'dan gelen diğer memurlar gibi halka uzak kalmaktansa onlarla yakınlaşmayı seçer. Ona göre "Anadolu'ya yapılacak propaganda kulağına değil, gözüne hitap etmelidir; onu sözle değil, işle yola ve istediğiniz yola getirmek mümkündür" (s.89). Anadolu insanı yoksul, çaresiz ve geri kalmıştır ve Çetiner'e göre bu durumun tek sebebi onun "asırlarca ihmal edilmiş, bakılmamış, işlenmemiş" (s.89) olmasıdır. O, Türk aydının Türk köylüsü için hiçbir şey yapmadığını düşünmektedir:

"Memleket, milyonların insan gibi yaşayabilecekleri bir yer haline getirilmelidir. Bu büyük yapıya başlarken her münevver kendisine düşen ödevi, hayale kapılmadan, hesaplı, ölçülü, müsbet bir şekilde çizecek, üstüne alacak ve yapacaktır. Doktor Çetiner, inkılâbı böyle anlıyor ve Kayseri'de kendi hesabına bunu yağmağa çalıştı" (Sevengil 1936:90).

Kayseri'de üç yıl kaldıktan sonra Zonguldak'a tayini çıkan Dr. Çetiner'i ahali gözyaşlarıyla uğurlar. Çetiner, Zonguldak'a geçmeden, yeni başkentteki "inkılâp yapısının mimarîsine hâkim olan ruhu" (s.91) teneffüs etmek için Ankara'ya uğrar. Zonguldak'a vardığında bir yanda maden ocaklarında çalışıp kazandıkları üç beş kuruşla geçinmeye çalışan işçi ailelerinin zorlu koşullarını, diğer yanda ise deniz manzaralı evlerde yaşayan maden sahipleri ve şirket memurlarının konforlu yaşantılarını görür. Bu iki yaşantıyı da yakından tanıyan Çetiner, Kayseri'de olduğu gibi burada da halkla yakın ilişkiler kurar, zengin ve Batılı tarzda bir yaşam süren insanların zaman zaman davetlerine katılmak dışında onlara karşı mesafeli durur.

Teyzesinin ağır hasta olduğunu öğrenince apar topar İstanbul'a giden Çetiner, miras işlerini halleder halletmez Zonguldak'a dönmeyi planlarken işlerinin uzaması sebebiyle düşündüğü kadar kısa sürede İstanbul'dan ayrılamaz. Bu arada Vural Gündoğdu ve ailesiyle de tanışır, onların "monden" hayatından oldukça etkilenir ve kendisini uzunca bir süre bu hayata kaptırır. Çetiner'in bir tekne gezintisiyle başlayan bu yeni hayatı, "Ömer Hayyam Kulüb" ve "Çıplaklar Birliği" gibi "monden hayat"tan insanların bir araya geldikleri camialarla sürüp gider. Vural Gündoğdu ve çevresinin zevk ve sefa içindeki yaşantısı ile Anadolu'da tanık olduğu yoksul yaşantıyı karşılaştıran Çetiner'in Anadolu hakkındaki düşüncelerinde de değişiklikler meydana gelir:

"Doktor Çetiner, Anadolu kasabalarında rast geldiği genç mühendislerin, şirket memurlarının, hekimlerin, muallimlerin ve başka kimselerin İstanbul'a can atmalarına kızar, Anadolu'yu sevmiyenleri sevmezdi. Bu duygusundan caymış olmamakla beraber şimdi Anadoluda yaşamak için Anadoluyu sevmenin kâfi olmadığını düşünüyor; babasının verdiği vazifenin sebebini, manasını daha iyi anlıyor; Anadoluda yaşamak için Anadoluyu yaşanabilir hale getirmek lâzımdır". (Sevengil 1936:99)

Dr. Çetiner'in düşüncelerinde meydana gelen bu değişikliğe rağmen, o umudunu kaybetmez, umudu hâlâ genç nesildedir. Yeni ülkeyi bu genç nesil ayakta tutacaktır: "İnkılâp yıllarında doğup büyüyen, inkılâp havası içinde yetişen gençlik yeni yapının çatısını yükseltecekti".(s.100)

İstanbul'da kaldığı süre zarfında bu monden hayatın büyüsüne kaptıran Çetiner, romanın bir diğer idealize kişisi Ülker'e âşık olur. Ülker'in annesi o küçük yaşta iken intihar etmiş, babası Hariciye memuru olduğu için Fransa'ya

gitmiş ve orada evlenmiştir. Ülker'e ise babaannesi bakmıştır. Annesinin intiharı onu derinden etkilemiş, Aşk-ı Memnû'daki Bihter karakteri gibi annesine benzemekten, onunla aynı kaderi paylaşmaktan korkmaktadır. Ülker, "İstanbul'daki en büyük Fransız kız lisesini" (s.124) bitirmiştir. "Uzun zaman Fransız kız lisesinde yatılı talebe olarak kalmaktan gelen sâkin bir mistisizm ile sarılı, gözleri kendi içine çevrilmiş, ağır ve durgun"(s.124) görüntüsüyle Ülker, çevresindeki genç kızlardan ayrılmaktadır. İçinde bulunduğu zengin ve Batılı yaşam süren kızların aksine sevdiğine sadıktır. Ancak Çetiner'in başka bir kadınla aralarında aşk dedikoduları çıkınca bunu gururuna sindiremeyen Ülker tüm aşkına rağmen Çetiner'i terk eder. Bu ayrılık iki kahraman için de dönüm noktası olur, ikisinin de içinde bulundukları ortamın olumsuzluklarını görmelerini ve buradan uzaklaşmalarını sağlar. Ayrılığın acısıyla Çetiner içkiye başlar; kendisini Anadolu'ya ve idealine ihanet etmiş gibi hisseder. Böylece bir yıldır Vural Gündoğdu ve çevresiyle geçirdiği zamanlardan sonra "amele mahalleleriyle, fakir ve orta halli sınıfın yaşadığı bakımsız semtleriyle, iş yerleriyle, devlet daireleriyle, ilim müesseseleriyle, millî ve medenî âbideleriyle Türk İstanbul" (s.276-277)'unu fark eder. Bunun neticesinde içinde bulunduğu bu monden hayatı eleştiren Çetiner , "salonlarında yabancı dil konuşulan, yabancı kadınlarla dans edilen, yabancı milletlerin içkileri ve eğlenceleriyle vakit geçirilen ve yabancılaşmış insanlarla dolu olan İstanbulda yaşayıp bıkmanın şiddetli aksülâmeliyle sarsılarak Türk İstanbula dönüyordu". (s.278)

Çetiner, "mutlak Batıcı" olarak tanımlayabileceğimiz, millî ve manevî değerleri tümüyle reddedip tam bir Batı taklitçisi olarak yaşam süren çevresinden uzaklaştığında hayatın her alanında karşısına çıkan bu özenti yaşam tarzı, kendisine ve içinde bulunduğu topluma yabancılaşma hali ile kendi değerlerini yok sayma onu rahatsız eder. Çetiner'in Türk İstanbul'u olarak nitelediği semtleri gezerken karşısına çıkan yapıların mimarisindeki yabancı etkisinden musikideki, edebiyattaki yabancılaşmaya kadar bakış açısını ve bundan duyduğu rahatsızlığı anlatır. Bizzat yazarın savunduğu cumhuriyetçi söylem, ideal kahramanın ağzından uzun uzun anlatılır romanda; anlatıcı kahramanı da bu söylem üzerinden konuşturur:

"Devrini yapıp bitirmiş eski Türk musikisinin dallarında artık yeni bir gül açmasına belki de imkân yoktur; musikimiz de edebiyatımızın geçirdiği seyri yaşayacak, önce garplılaşacak ve sonra kuvvetli bir aksülâmelle geri dönerek garp tekniği üstünde yerli ve millî ruhu söyleme yoluna girecek…" (Sevengil 1936:86)

Tüm bunların sonucunda Çetiner, içinde bulunduğu çevreden uzaklaşmış, yeniden eski idealist günlerine dönmüş; "Topkapı Belediye Dispanseri"'nde gönüllü olarak çalışmaya başlamıştır.

Ülker'in durumu da aslında Çetiner'den farklı değildir. Ayrılıktan sonra tek başına ayakta kalmak zorunda olduğunu hisseden Ülker arkadaşının teklifi üzerine tiyatroya girer. Döneminde bir Türk ve Müslüman kadının böyle bir işte çalışması hoş karşılanmaz, nitekim babası da onu evlatlıktan reddeder. Ancak tüm bunlara rağmen işini çok seven ve onu layıkıyla yapan Ülker daha sonra bir hayır derneği vasıtasıyla gerçek İstanbul ve gerçek "çıplaklar"la tanışır. Onlara yardımcı olabilmek için Ülker, tiyatro sezonunun da kapalı olmasını fırsat bilerek gönüllülerin çalıştığı "Ziyaretçi Hemşireler Teşkilatı"'na katılır, yararlı hizmetlerde bulunur. Ülker, fakir çocukları dispansere götürdüğü bir gün Dr. Çetiner'le karşılaşır ancak ihaneti bir türlü kabullenemediğinden onu affetmez, rahatsızlanmasına rağmen çalıştığı tiyatronun Ankara turnesine katılır. Bu durum bir nevi Çetiner'den

kaçış olsa da sonunda Çetiner ve Ülker Ankara'da bir araya gelmişler, yeni Türkiye'nin yüceltilmesinde birer nefer vazifesini üstlenmişlerdir. Onlar artık Anadolu'nun gerçek "çıplaklar"ını giydirmeye başlamışlardır.

Romanda karşımıza çıkan ve alafranga bir yaşam süren olumsuz karakterlerin bir araya geldikleri "Çıplaklar Birliği", "Ömer Hayyam Kulüp" gibi mekânlar zenginlik ve doyumsuzluk nedeniyle ne ile uğraşacağını şaşırmış, topluma yabancılaşmış bir grup insanın buluştuğu yerler olarak karşımıza çıkarken birlik işlerinin çevrildiği yer Beyoğlu-Ayaspaşa'dır. Zaten Beyoğlu öteden beri Batılı yaşam tarzını benimsemiş olan kişilerin en önemli mekânlarından biri olagelmiştir. Bunun başlıca sebepleri arasında alışveriş yapmak, Avrupa malı edinmek; alafranga yaşayışı yerinde ve daha yakından görmek, tiyatro ve konserleri izleyerek kültür ve zevk bakımından tatmin olmak; "piyasa yapmak" ve eğlenmek sayılabilir (Kavcar 1995:203).

Roman boyunca Batılılaşma meselesi iki zıt kutup üzerinden verilmeye çalışılır. Batılı tarzda eğlenen, savaş sonunda haksız kazançlar sağlayarak bir anda zenginleşmiş, her anlamda yozlaşmış insanlar ile tüm gelişmelerden habersiz, cahil kalmış, yoksul bir halk ve bu halkın farkına varmış, onun kalkınmasıyla başlayacak yeni bir toplum ideali için uğraşan kişiler. Her adlandırma bir çeşit hayat verme, canlandırma ve ferdîleştirmedir (Wellek, Warren 1993:194). Romanda eleştirilen ve ironik bir üslupla okuyucuya tanıtılan alafranga tipler de yaratılırken adlandırma yönteminden faydalanılarak isim sembolizasyonuna başvurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin sanayileşmeye ağırlık vermesi bazı gözü açık insanların işine yaramış ve Kâmuran gibi kişilere böylece gün doğmuştur. O da Vural Gündoğdu adını almıştır. Maliye memuru Hüseyin Tok da "tok"luğunu devleti dolandırmasına borçludur. Sabri Uçar da havayollarında çalışan bir alafrangadır. Mehmet Halkatapar ise halkı da devleti de dolandırarak bir servet elde etmiştir. Çıplaklar Birliği'ndeki ve tiyatrodaki ritmik danslar hocasının adı da efemine bir tip olduğundan Fuat Yumuşak'tır. Olumlu roman kişileri için de aynı şey söz konusudur. Çetiner, Anadolu'nun yüceltilmesi idealine gönül vermiş "Çetin" bir "er", Ülker, yozlaşmış çevrelerde onurunu ve kişiliğini korumuş, yıldız gibi parlayan bir genç kızdır (Toker 2002:352).

Refik Ahmet Sevengil'in ikinci romanı Açlık (1937)'ta da karşımıza ideal kimlik üzerinden Cumhuriyet ideolojisinin verilmeye çalışıldığı görülür. Romanda Anadolu'da bir şeker fabrikasına müdür olarak atanan Ahmet Turgut ile fabrikada hukuk müşavir yardımcısı olarak görev yapan Gülseren arasındaki yakınlaşma merkezinde Anadolu ve köylünün genel durumu, içinde bulunduğu sıkıntılar gözler önüne serilir. Ahmet Turgut, Batılı yaşam tarzına sahip bir karakterdir. Yazar onun karşısına anne babasını kaybetmiş, hayatta başka kimsesi olmayan, hukuk fakültesini bitirdikten sonra idealist duygularla Anadolu'ya göreve giden Gülseren'i çıkarır. Zihninde ulusal bir proje ile Anadolu'ya gelen Gülseren, kasabanın halkıyla yakın ilişkiler kurar, işçiler için kooperatif kurulmasına yardımcı olur, Halkevi'nin çalışmalarına katılır ve tüm bunlar onun Cumhuriyet kadını kimliğini temsil eder (İlhan 2016:293).

Batılılaşma meselesi Çıplaklar romanındaki kadar yoğun bir şekilde ele alınmasa da Açlık'ta Batılı bir yaşam tarzını benimsemiş Ahmet Turgut üzerinden meseleye değinilir. Batılı yaşam tarzında yetiştirilmiş, Galatasaray Lisesi'nde okumuş olan Ahmet Turgut'un okul sıralarında Fransızcasını ilerletmek için okuduğu romanlar, ona tesir etmiş ve hayalî bir dünya kurmasına neden olmuştur. Bu yönüyle Tanzimat ve Servet-i Fünûn

romanlarındaki karakterler gibi o da hayatını kitaplardaki hayatlara benzetmeye çalışan bir roman kişisi olarak karşımıza çıkar (İlhan 2016:292). Bu onun hayallere kapılmasına ve içine kapanmasına sebep olur. Üstelik bir de komşularının evli kızı Hatice'ye aşık olunca ailesi onu bu dertten kurtulması için Avrupa'ya gönderir. Gerçekten de bu yaşam hikâyesiyle Ahmet Turgut, melankolik, bireyci, toplumdan kopuk Servet-i Fünûn roman kişilerini çağrıştırır. Avrupa'daki eğitim ve eğlence yaşamına rağmen Hatice'yi unutamayan Ahmet Turgut, "salonların süsü, güzel kadınların mahrem ve samimi dostu, toplantıların neşesi olan, her zaman aranılan, gezdiği yerlerde etrafına daimî bir bahar rüzgârı gibi tatlı saadet havası dağıtan" (Sevengil, 1937:18) bir adam olarak yaşamına devam eder. Bir gün Beyoğlu'nda Hatice ile karşılaşır ve onun mutsuz bir evlilik yaşadığını öğrenir. Böylece unutmak bir yana aşk acısı daha artar ve ertesi gün, gazeteden bir trafik kazasında Hatice'nin öldüğünü öğrenir. Bu acıya dayanamaz ve bir Anadolu kasabasına tayin ister. Son derece melankolik, içe dönük, toplumdan kopuk, halka ilişkisini kesmiş, kendi mutsuz hayatı ve acılarıyla ilgilenen bireyci bir kişi olan Ahmet Turgut'un aksine Gülseren, idealist duygularla Anadolu'ya gelmiş, halkla karışmış, onların sorunlarıyla ilgilenen, onlarla etkileşime geçerek yardım etmeye çalışan toplumsal bir kişi olarak karşımıza çıkar. Kamusal alanda aktif bir faaliyet gösteren Gülseren'in cinsiyetini ön plana çıkarmayan hali, davranışları iffetli bir kadın olarak tanınmasını sağladığı gibi halkın onayını alarak fikirlerini ortaya koymasına da yardım eder (İlhan 2016:293). Cinsiyetsiz, erkek görünümlü bir ideal cumhuriyet kadını olarak karşımıza çıkan Gülseren'in bu durumu doğrudan Cumhuriyet ideolojisinin kadına bakışı ile ilgilidir. Yeni rejimde, kadın kafesten çıkmış ancak Kemalist olarak ifade edebileceğimiz bu kadın da "bir erkek imajı içinde faaliyet göstermek zorunda kalmıştı. Erkek ağırlıklı bürokratik elit içinde yer almak, kadınlar için, belirli alanlarda geleneksel feminen rolleri aşmayı ve kırmayı, başka alanlarda ise erkeklerin kadın bedenleri üzerindeki neredeyse "formel" kontrolüne boyun eğmeyi gerektiriyordu" (Durakbaşa 2000:119-120).

Gülseren'in bu dışa dönük, halkla yakından ilgilenen hali bir süre sonra Ahmet Turgut'un da ilgisini çeker ve ona bakışında değişiklikler meydana gelir. Onu artık bir "kadın" kimliği içinde görmeye başlayan Ahmet Turgut Gülseren'e âşık olur. Ancak ona aşkını açıklamaz ve aksine ondan kaçar. "İşine gitmeyen, görünüşte ağrısız, sancısız, ateşsiz bir hasta olarak dolaşan, düşüncelerinin ve ıztırabının karanlık enginine dalıp kaybolan" (Sevengil 1937:121) Ahmet Turgut, kendini evine kapatır. Bu sırada kasabada kıtlık ve açlık başlar. O, tüm bu çevresinde olan yoksullukla ilgilenmez. Gülseren'in aşkının acısıyla boğuşurken onunla ilgili bir gerçeği öğrenir ki bu onu daha da yaralar. Bir an önce Gülseren'den uzaklaşmak ister ve sonunda zaten başından beri Gülseren'e ilgisi olan mühendis Erdoğan'la onu evlendirmeye karar verir. Çünkü Gülseren, Ahmet Turgut'un bir zamanlar çok âşık olduğu ve yıllarca unutamadığı Hatice'nin kızıdır. Gülseren ise Ahmet Turgut'tan ilan-ı aşk beklerken böyle bir teklif gelmesine çok üzülse de Erdoğan'la evlenmeyi tek bir şartla kabul eder. O da kıtlık ve açlıkla boğuşan halka fabrikanın yardım etmesidir.

Gülseren'i evlendirmekle ona olan hislerini gizlemeyi başaran Ahmet Turgut, bu şekilde daha fazla kasabada kalamayacağını anlayarak İstanbul'a dönmeye karar verir. Onu tren garına uğurlamaya gelen Gülseren ise onun aksine Ahmet Turgut'a yazdığı bir mektupla aşkını açıklar ancak onu affetmeyeceğini de dile getirir. Cumhuriyet kadını olarak romanda yer alan Gülseren bu davranışıyla da bu kimliğine uygun bir tutum sergilemiş olur.

Cumhuriyet ideolojisi Gülseren'in kimliğinde birey-toplum üzerinden Ahmet Turgut ile çatışması üzerinden verilir. Cumhuriyet'ten önceki bireyci, toplumdan, halktan kopuk yaşayış ve bakış açısının yerine sunulan toplumcu, halka dönük, halkçı, medenî ancak yerlilikten kopmayan bir toplum yaratma isteği idealize edilmiş kadın kahraman Gülseren üzerinden verilmeye çalışılır.

Yazarın son romanı Perdenin Arkası (1941) ise Açlık romanının devamı niteliğindedir. Roman, hukuk müşaviri Gülseren'in mühendis Erdoğan'la evlilikleri ve Erdoğan'ın işi için İstanbul'a gelmeleriyle başlar. Erdoğan, İstanbul'da doğup büyümüş, tahsilini İstanbul'da yapıp bitirmiş bir inşaat mühendisidir ve "Bu mesleği seçmesindeki tek sebep mühendislerin çok para kazandıklarına dair sağdan soldan işittiği şeylerdi. Mühendisliğin kendisine az zamanda ehemmiyetli bir servet kazandıracağını muhakkak sayan" (s. 9) Erdoğan paraya çok düşkündür.

Roman Gülseren ile Erdoğan arasındaki bir tartışmanın anlatımıyla başlar. Erdoğan'ın meslekte tanınmış bir arkadaşı İstanbul'da yazıhane açmış ve Erdoğan'a ortaklık teklif etmiştir. Erdoğan bu teklifi kariyerinin yükselmesi için büyük bir fırsat bilmiş, eşine İstanbul'a gitmeleri gerektiğinden bahsetmiştir. Erdoğan İstanbul'a gidince çok zengin olacağını hayal etmektedir. Ancak Gülseren kendisini tamamıyla Anadolu insanına ve onların sosyal meselelerine adamıştır. Bu konuda Erdoğan'a verdiği yanıt şöyledir:

"Benim vazifem burada... Benim, senin, hepimizin asıl içtimai ve milli vazifemiz burada, Anadolu'da, köylünün ve fakir halkın içinde çalışmaktır". (s. 15) Eşi ile dünyaları, hayata bakışları oldukça farklı olan Gülseren, İstanbul'da kaldıkları süre zarfında Erdoğan'ın başka kadınlarla flört etmesini, vaktinin çoğunu zevk ve safa âlemlerinde geçirmesine daha fazla tahammül edemez ve ayrılmaya karar verir. Üniversiteden bir arkadaşının hukuk bürosunda çalışmaya ve kendi hayatını kendisi kazanmaya başlar. Ancak bu durum düşündüğü kadar kolay olmaz. Boşanmış, güzel ve yalnız yaşayan bir kadına toplumun ve erkeğin bakışı olumsuzdur. Hayata tutunmaya çalışır ancak yalnızlıkla öyle kolay baş edemez. Perdenin Arkası'nda, Açlık romanında karşımıza çıkan ideal kadın kahraman Gülseren'de zaman içinde meydana gelen değişimleri izleriz. Romanın sonunda ümitsiz, çaresiz genç bir kadınla karşı karşıya kalırız. Hukuk bürosunu kapatmış, iş hayatında muvaffak olamamış, "hayata yeni girdiği, şeker fabrikasında hukuk müşavir muavini olarak çalıştığı günlerde kendisinde büyük bir cemiyetçi, usta bir teşkilatçı, kütle içinde daima muvaffakıyetle çalışacak bir halk adamı ruhu bulunduğunu zanneden" (s.196) Gülseren sonunda pes etmiştir. Yalnız bir kadın olarak toplumsal hayatta yer alabilmek düşündüğü kadar kolay değildir:

"-Her karışık işde bir kadın parmağı ararlar, diye fısıldadı, buna mukabil cemiyet hayatında her kadının muvaffakıyetinde de mutlâka erkeğin gizli yardımını aramalı! Biz bu işler için değiliz… Ne hazırlığımız, ne hayata intikabımız, ne de cinsimizin nazlı ve hassas hüviyeti buna müsait değil… Yalnız başımıza bu dikenli yolda örselenmeden yürümemize imkân yok… Hele hürriyet aslâ bizim için değildir; asırlık alışkanlıklardan sıyrılarak serbest ve pervasız bir mücadele hayatına girmek ve muvaffak olmak bizden sonraki nesillere de galiba güç nasip olacak…" (Sevengil 1941:196-197)

Romanda batılılaşma meselesi Erdoğan'ın ailesi ve çevresindeki yaşantı üzerinden ele alınır. Erdoğan'ın annesi "Muhsine Hanımefendi, fedakâr, eve bağlı, az tahsilli, erkeğe daima üstün haklar tanıyan, çocuklarını tehlikeli bir şefkatle seven, her şeylerini hoş gören, zayıf ve daima mağlup eski tertip bir Türk kadını"(s.55) dır. Bütün hayatını kocası ve çocukları için fedakârlık ederek geçirmiş, hayatın tüm güçlüklerine sessizce göğüs germiş, kocasının ihanetlerine, çocuklarının nankörlüklerine, kayıtsızlıklarına sesini çıkarmamış, görmezden gelmiş bu kadına Gülseren'in bakışı olumludur. Çünkü onu Anadolu'da gördüğü "açlığa göğüs geren, tarlada çalışan, çorak tabiatı yenmek için didişen, odunu sırtında taşıyan, bıyıkları henüz terlemiş oğullarını askere gönderip yıllarca hasretini çeken ve bağrına taş bağlayıp şikâyet etmiyen köylü kadınları"na (s.57) benzetir. Bu mücadeleci kadınları önemser, onlara değer verir. Muhsine Hanımefendi "eski terbiye ve tahammül formu içinde yetişen" (s.57) bir Türk kadınıdır ve romanda olumlu bir karakter olarak karşımıza çıkar.

Muhsine Hanımefendi'nin çocukları, oğulları, kızları ve evin içindeki öteki gençler, sanki bambaşka bir memleketten gelme, bambaşka bir toplumun insanları gibidirler. Onlar Muhsine Hanımefendi'nin aksine Batılı tarzda bir yaşam süren, kadın-erkek ilişkilerinde serbestlik içinde yaşayan, zamanın getirdiklerine ayak uydurmuş kişiler olarak karşımıza çıkarlar.

Erdoğan'ın kardeşi Aykut, henüz lise tahsilini bitirmemiş olmasına rağmen aile içinde "şimdiden bir küçük banger" (s.57) olarak görülen, kendi parası ile sırtında bir izci elbisesi, ayağında kocaman çivili pabuçlarla Alman yaya devriâlem seyyahları gibi yolculuklara çıkabilen" (s.59) Cumhuriyet Türkiye'sinin gözü pek, cesaretli yeni neslinin temsilidir.

Aykut'un büyüğü Leyla ise "İstanbulda kızlara ve erkeklere birlikte tahsil veren bir ecnebi lisesini yeni bitirmiş, kamplara, günlerce süren gezmelere yine bu mektepten kızlı erkekli arkadaşlarıyla giden" (s.61), onlarla ilişkilerinde olduğu gibi giyim kuşamıyla da serbest bir yaşam tarzı süren yirmi yaşlarında son derece güzel bir genç kızdır. Gülseren Erdoğan ve ailesiyle birlikte kaldığı günler boyunca onları yakından gözlemler ve yeni nesil ile ilgili şunları düşünür:

"Ne zaman, kimden işitmişti, hatırlamıyor: Yirmi beş yılda bir nesil değişir diye… Halbuki işte hayretle farkına varıyordu, bu İstanbul ne müthiş bir sürat ve inkılâp içinde yaşıyormuş; burada yirmi beş günde bir nesil değişiyor!

Bir nesil ki, memleket, milliyet ve ırk farkları da umumî ve hakîm telâkkileri üzerinde ayrılık göstermiyor; nereli ve ne soydan olursa olsunlar, hepsi aşağı yukarı bir düşüncede… Demek ki dünya gençleri arasında bir standardizisyon hâsıl olmaktadır; bir tip otomobil gibi bir örnek insan yetişiyor." (Sevengil 1941:63)

Gülseren her ne kadar bu gençler gibi yaşamasa ve düşünmese de bu gençlerden hoşlanır. Onları yeni Türkiye'nin kendi başının çaresine bakmaya muktedir, cesaretli, güçlü, realist, eğitimli; sağlam ve sağlıklı bir vücuda sahip, dinç nesli olarak görür. Bu kahramanlar romanda cumhuriyet ideolojisinin yetiştirmek istediği genç nesil olarak olumlanırlar. Bu kişiler Tanzimat romanlarında karşımıza çıkan alafranga tiplerden farklıdırlar. Onlar gibi Avrupalı okullarda okumuşlar ancak bu okullarda Cumhuriyet Türkiyesinin maarif teşkilatının yabancı

millet propogandasına imkân vermeyecek kuvvette olması sebebiyle millî şuurlarını kaybetmemişler, yabancı tesirlere kapılmamışlardır. Yeni Türkiye'de kadın ve erkeğin toplumsal hayatta müsavi olmaları düşüncesine paralel kızlı-erkekli serbest bir ilişki kurabilmekte, kadınlar da erkeklerin yapabildiği her şeyi yapabilmektedir.

Romanda yaşayış ve düşünce tarzı olarak olumsuzlanan kişilerden biri de Erdoğan'ın halazadesi Şükran Hanım'dır. Cumhuriyet Türkiye'sinin savaş zenginlerinin, sonradan görmüşlerinin toplantılarına katılan, içki ve kumarla geçen gecelerinde boy gösteren Şükran Hanım'ın kocasıyla arasında epey yaş farkı bulunmaktadır. Kadına değer vermeyen, onu yok sayan eski zihniyetin neticesinde kendinden yaşça büyük kocasına para karşılığı adeta bir mal gibi satılmıştır. Biraz da kocasının ilgisizliği ve onu yok sayması neticesi kendisini para, pul, mücevher gibi maddî şeylerle oyalayan, tatmin eden bir kahraman olarak karşımıza çıkan Şükran Hanım'ı çevresini anlatıcı okuyucuya şöyle tanıtır:

"Şükran Hanım, kadının ipekli kumaş, mücevher, kürk ve benzerleri gibi alınıp satılır lüks eşyadan sayılması lâzım geldiği yolundaki zihniyetin gayrimeşru çocuğudur; geceleri müşevveş, mahiyeti meçhul, casus mu, hırsız mı, ne olduğu belli olmıyan bir sosyetenin toplantılarında geç saatlere kadar kumar oynar. Borsa dalaverelerinden, döviz kaçakçılığından, esham ve tahvilat oyunlarından, sarahatle bilinmesi mümkün olmıyan menbalardan zengin olmuş tatlı su frengi, ecnebi kırması, yabancı otoritelerin uşağı türlü insanlar bu cemiyettedir, sonradan görmüş zengin, yerli muhtekir, istismarcı banger bu toplantılara devam ederler. Kapılarının önünde sıra sıra otomobillerin sabahlara kadar beklediği süslü bahçelerin içinde yepyeni beton binaların basık geniş pencerelerinden dışarılara boşalan ışık çağlayanı bu sosyetenin mahiyetini aydınlatmağa kâfi değildir." (Sevengil 1941:66)

Yeni kurulan ülkenin yoksulluk, cahillikle savaşan Anadolu insanının karşısında meçhul ve uygunsuz yollarla zenginleşmiş, sadece kendi çıkar ve rahatlarını düşünen, zevk ve safa âlemlerinde vakitlerini geçiren sözde medenî yaşam süren bir grup insan,romanda olumsuzlanarak okuyucuya sunulur. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e çeşitli değişikliklerle romanımızda kendisine yer bulmuş bu tiplerden biri olan Şükran Hanım da tıpkı Tanzimat alafrangaları gibi "dört buçuk laf arasında mutlaka iki cümlelik Fransızca söyliyen, okuması boya reklamlarına ve moda mecmualarına göz gezdirmekten ibaret olan, konuşması terzi, kürkçü, kumar ve sefahat çerçevesinden dışarıya çıkamayan" (s.67) biri olarak karşımıza çıkar.

Erdoğan'ın babası Hüsnü Bey de bir diğer olumsuz kahramandır. "Trakya'da büyük çiftlik sahibi, zengin bir ailenin çocuğu olan Hüsnü Bey, Cihangir'de büyümüş; muntazam tahsil görerek, Frenk dili öğrenerek Beyoğlu hayatının lezzetlerinden istifade ederek, uçarı ve çapkın bir delikanlılık hayatı yaşamıştır." (s.77) Geleneklerine uygun bir temayül neticesinde görücü usulü ile Muhsine Hanımefendi ile evlenmiş olan Hüsnü Bey, zaman içinde çevresinde değişen hayatı sorgulamadan, "kabın şeklini alan mâyi' gibi etrafına intibak kabiliyeti fazla olduğu için az vakitte" değişen şartlara uyum sağlamış bir kişi olarak karşımıza çıkar. Romanda Hüsnü Bey'in tanıtıldığı bölümde anlatıcı onun bu halini şu sözlerle eleştirir:

"Yeni yaşayış tarzı esasında Hüsnü Bey gibi uçarı bir erkeğin temayüllerine de uygun düşüyordu; çoluğunun çocuğunun başkalarile elleşip külleştiğini görmemeğe çalışmalı, kendisi de fırsat kollayıp başkalarının kızı ile karısı ile elleşip külleşmenin çaresine bakmalı!" (Sevengil 1941:78)

Cumhuriyet dönemi romanın¬da karşımıza çıkan "alafranga" tipler Tanzimat dönemindekinden farklıdır. Tanzimat dönemi roman¬larında ortaya çıkan sosyo-psikolojik tip olarak "züppe" tam bir Batı taklitçisidir. Mirasyedidir, müsrifdir ve müsrifliğinin bedelini borç ve yıkımla öder. Batılı okullarda okumuştur ancak yarım yamalak bilgisiyle genelde toplum içinde komik duruma düşer. Batılılaşmadan daha çok şeklen Batıyı taklit etmeyi anlayan "züppe" tipler cumhuriyet dönemine gelindiğinde farklılaşır. Cumhuriyet sonrası romanlarda karşımıza çıkan alafrangalar ise harp zengini, vurguncu özellikleriyle ön plana çıkarlar. Toplumda bir tarafta açlık ve yoksullukla boğuşan bir halk ile büyük şehirlerde bundan habersiz bir şekilde gününü gün eden, sadece kendini ve çıkarını düşünen alafrangalar eğlenceye, lükse düşkündürler.

Refik Ahmet Sevengil'in de romanlarında Cumhuriyet sonrasının Batıcı kişilerinin ironik bir üslûpla eleştirildiği görülmektedir. Yazar, savaş sonrası yoksullukla mücadele eden Anadolu insanının durumundan habersiz, kendi ceplerini doldurmak, lüks ve şatafat içinde yaşamaktan başka hiçbir şey düşünmeyen bu kişilerin karşısına çıkarttığı yüzünü Anadolu'ya ve halka dönmüş, toplumcu Cumhuriyet gençleri sayesinde ülkenin içinde bulunduğu yoksulluktan kurtulacağı ve ileri medeniyetler seviyesindeki yerini alacağı söylemini yine bu iki karşıt grubun karşılaştırılması üzerinden vermeye çalışmıştır.

Kadın ve Toplumdaki Yeri

Mustafa Kemal, toplumu muassır medeniyetler seviyesine yükseltecek gücün Türk devriminin ilke ve inkılâplarıyla yetişmiş nesillerde olacağı düşüncesiyle bir dizi değişiklik yapmış ve bu noktada kadının gerek toplumsal hayatta gerek aile yaşamında gerekse siyasal yaşamdaki konumunu yeniden düzenleme yoluna gitmiştir. Değişimin önemli bir noktasının da kadının konumunun her alanda yeniden düzenlenerek kadın ve erkeğin eşit olduğu bir toplum düzeninde olduğu görüşünden hareketle Mustafa Kemal, 1926'da Medenî Kanun'u yürürlüğe koymuş, 1930'da yerel seçimlerde 1934'te genel seçimlerde kadınlara oy kullanma hakkı tanınmasını sağlayan düzenlemeler yapmıştır. Böylece çokeşlilik engellenmiş, kadına da boşanma ve çocukların velayet hakkı tanınmıştır. Kadın kamusal alanda da yer almaya başlamıştır. Ancak burada da birtakım sıkıntılar söz konusudur. Kadın, toplumsal hayatta erkekle yan yana yer alırken kadın kimliğinden sıyrılarak bir anlamda "cinsiyetsizleşerek" (Göle 2001:109) kendisine bir yer bulabilmiştir. Aslında değişen bazı yasal düzenlemelerle beraber toplumsal yaşamdaki kadın kimliği yine erkek egemen söylem üzerinden kurulmuştur. Cumhuriyet de kendi kadın kimliğini bu söylem üzerinden oluşturmak istemiştir. Şüphesiz Osmanlı'dan sonra kadının sahip olduğu haklar oldukça önemli adımlardır ancak Cumhuriyet de kendi ideolojisi üzerinden kadın kimliğine yaklaşmıştır.

Mustafa Kemal, kadına toplumsal alanda yer açmış ancak özel alan olarak tanımladığımız aile içindeki yerinin önemini de sıklıkla vurgulayarak Türk kadının önemli vazifelerinden biri olarak "analık vazifesi"ni dile getirmiştir. Cumhuriyet'in kadın imajı için eğitimli, çağdaş, erkeğin yapabildiği her işi yapan, güçlü, ahlâklı ama ihmal

edilmemesi gereken önemli bir vazifesi de Cumhuriyet ideolojisine uygun nesiller yetiştirmek için "analık vazifesi"dir. Mustafa Kemal bunu şu sözlerle dile getirmiştir:

"Kadının en kıymetli vazifesi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse, bu vazifenin önemi layıkıyla anlaşılır. Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya azmetmiştir. Bugünün ihtiyaçlarından biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini sağlamaktır. Bundan dolayı kadınlarımız da âlim ve fen bilgini olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğrenim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar, sosyal hayata erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı olacaklardır." (Kocatürk 1984:98)

Kadınlardan beklenen hem toplumsal yaşamda yer almaları hem de analık vazifelerini ihmal etmemeleri aynı zamanda dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik koşullarının da doğal bir sonucu olarak görülmelidir. Ekonomik anlamda yıkık bir ülke, iş gücü ihtiyacını karşılayacak erkek nüfusun azlığı, her alanda kalkınmayı ve ilerlemeyi kendine misyon edinmiş yeni Türkiye'de kadın ve erkeğin beraber yürümesini zorunlu kılıyordu.

Denilebilir ki Cumhuriyet'in çizmeye çalıştığı kadın imajı eğitimli, siyasal ve sosyal alanda erkekle birlikte yer alan, vatanına, milletine faydalı bir birey, halkçı, sade görünüşlü ve bir anlamda "cinsiyetsizleşmiş" bir amacı ki o amaç geri kalmış/bırakılmış Anadolu ve Anadolu insanını aydınlatmaktır, olan idealist bir kadın tipidir.

Refik Ahmet Sevengil'in de romanlarında karşımıza çıkan kadınlar Cumhuriyet ideolojisinin çizdiği kadın tipinin birer örneğidirler. Çıplaklar'daki Ülker, Açlık ve Perdenin Arkası'ndaki Gülseren her anlamda idealist birer Cumhuriyet kadını olarak karşımıza çıkarlar.

Ülker, romanın en başından itibaren farklı olarak çizilen bir karakterdir. Onu ilk gördüğümüz Erenlerin Meclisi'nde bir diğer idealist kahraman Doktor Çetiner'in gözünden diğerlerinden farklı olduğunu hissederiz:

"Türkiye'de ecnebi mektepleri, aynı malı işleyen ayrı ayrı fabrikaların hususi model üzerine yetiştirdiği standardize insanlar çıkarıyor. Ülker, uzun zaman Fransız kız lisesinde yatılı talebe olarak kalmaktan gelen sakin bir mistisizm ile sarılı, gözleri kendi içine çevrilmiş, ağır ve durgun görünüyordu. İçine erkek girmeyen kalın duvarlarla çevrili mektebin loş dehlizlerinde İsa ateşinin etrafında dönen pervaneler gibi acele acele geçip giden beyaz başlıklı, siyah ve bol elbiseli sörlerin kara ve karanlık hayallerinden akisler sanki Ülker'in üstüne başına, duruşuna, oturuşuna sinmiş gibiydi." (Sevengil 1936:125)

Ülker, Doktor Çetiner'le yaşadığı ilişkinin bitmesi üzerine arkadaşı İlhan'ın teklifi üzerine tiyatroda çalışmaya başlar. Bir Türk ve Müslüman kadının böyle bir işte çalışması her şeye rağmen olumlu karşılanmamaktadır. Nitekim babası onu evlatlıktan reddeder. Ancak Ülker yine de işinden vazgeçmez, oldukça başarılıdır, sahne hayatını iyice öğrenir kendi hayatını kendi idame ettirir. Daha sonra bir hayır derneği vasıtasıyla İstanbul'un arka sokaklarıyla tanışır. Ülker, asıl dönüşümü bu noktada yaşar. İstanbul'un arka sokaklarında gerçek "çıplaklar"la yüz yüze gelir. Bunlar, isteyerek ve sadece vücudunu sergilemek için soyunan alafrangalar değil, yoksulluktan giyecek bir şey bulamayan çıplaklardır. Yoksul kenar semtlerde, fabrikalarda işçi olarak çalışan çaresiz anneler, perişan çocuklar onu derinden etkiler. "Ziyaretçi Hemşireler Teşkilatı"na gönüllü olarak katılır ve hasta, bakıma ihtiyacı olan çocukların tedavilerinde yardımcı olur. Ülker burada yeni insanlarla tanıştıkça "gitgide kendisinin

de mazisinden soyunup temizlenip yepyeni bir insan olarak ortaya çıktığını" (s.301) hissetmektedir. Romanın bu bölümlerinde yazar, Ülker vasıtasıyla Cumhuriyet ve sanayileşme sonrası Türk kadınının değişen çehresine ve toplumdaki yerine de değinir:

"İstanbul'un Yedikule, Samatya, Edirnekapı; Karagümrük, Fatih, Ayvansaray, Çarşamba, Eyüp, Kasımpaşa gibi birçok semtlerinde binlerce aileler vardır ki çoğunun başında akşamları eve ekmek getiren bir erkek yoktur. Kadın sabahleyin saat sekizde iş başında bulunmak için çok defa yüzünü yıkamadan sokağa fırlıyor, üstünü başını yolda yürürken düzeltiyor ve hemen daima masrafı kısmak için sabah kahvaltısı etmiyor, öğle paydosunda birkaç kara zeytin ve iki dilim ekmekle doyan karın, sahibine akşama kadar tezgâh başında çalışmak için zayıf bir kuvvet veriyor. İş saatinin bittiğini bildiren fabrika düdüğü en güzel musikiden daha tatlı ve tesirli bir nağme ile samiaları okşarken, çalışan kollar, ayaklar, gövdeler fabrika kapısından dışarıya tembelliğe susamış, bitkin ve mecalsiz bir rehavetle sürüklenir gibi çıkıyor." (Sevengil 1936:296-197)

Romanın sonunda Ülker ve Doktor Çetiner evlenirler ve yeni Türkiye'nin yüceltilmesinde birer nefer olarak Anadolu'ya, Zonguldak'a, yerleşirler. Çetiner burada mesleğini yaparken Ülker de maden işçilerinin çocukları için açılan yuvayı idare etmektedir. Onlar artık Anadolu'nun çıplaklarını giydirmektedirler. Ülker, sosyal ve kültürel alanda bir kadın olarak savaşını vermekte, eşi Çetiner'le eşit bir görev paylaşımı içindedir. Ülker, "çalışan ve hayatını kazanan genç kız yirminci asır Türkiyesinin adım başında rastgelinen kahraman bir tipidir" (s.274).

Ülker gönüllü olarak kendisini Anadolu'ya ve insanına adamış, onların dertlerine çare olmaya çalışan bir kadın olarak karşımıza çıkar. Bu yönüyle bize Milli Mücadele romanlarında gördüğümüz vefakâr Türk kadını karakterlerini anımsatır. Onun bu esnadaki görev bilinci, kendisini milletine adaması Ateşten Gömlek'teki Ayşe'den, Çalıkuşu'ndaki Feride'den ya da başka benzerlerinden pek farklı değildir.

Ülker ve onun yaşantısı ekseninde verilmeye çalışılan ideal Cumhuriyet kadını dışında roman boyunca diğer roman kişileri arasında geçen diyaloglarda da kadın meselesine değinilir. Romanda Avrupaî yaşam tarzıyla öne çıkan ve eleştirilen Uluslararası Hava Yolları Müdürü Sabri Uçar'ın ağzından sık sık kadınlarla ilgili değerlendirmelere yer verilir. Şarklı kadınlarla Batılı kadınları karşılaştıran Sabri Uçar'a göre eski yaşam tarzı, Türk kadınını oturmaya ve otura otura tombullaşmaya mecbur ediyordu. Bugün ise şartlar değişmiştir. Zengin hanımlar eğlence için, fakirler de çalışmak için bütün gün sokakta dolaşmaktadır. Böylece güzellik ölçüsü de değişmiştir. Artık tombul değil atletik kadınlar güzel görünmektedir (s.29). Avrupalı kadınlar gerek ruh gerekse vücut bakımından çok iyi terbiye edilmiştir. Şarklı kadını küçümser ve şarkın genel havası olan melankolinin insanı pasifize ettiğini vurgular. Onun roman boyunca kadınlar üzerine yaptığı değerlendirmeler Türk kadınının Cumhuriyet öncesi ve sonrası halini taraflı bir bakışla da olsa vermesi bakımından önemlidir:

"Melânkoli… Güzel şey! Fakat biz oturup düşünmek, ağlamak değil, yaşamak istiyoruz. Melânkoli, Türk kadınına yakışan en güzel pozdu, çünkü içinde yaşadığı hayat şartları onu hüzünlü yapıyordu. O şartlar bugün değişmiştir. Dünkü yaşayış, Türk kadınını evinde oturmağa, otura otura tombullaşmaya mecbur ediyordu. Evinde oturan ve güneş görmeyen kadının eti elbette beyaz olacaktır. Evinde oturan ve kafes arkasında kocasının getireceği şeyi bekleyen, bütün haklarından mahrum kadın elbette hüzünlü olur. Bugün Türk kadınının ekseriyeti için durum böyle midir? Zengin hanımlar eğlence için, orta halliler ve fakirler çalışmak için bütün gün sokakta dolaşıp duruyorlar. Eskiden Türk kadınının esas vasfı "oturmak"tı, bugün "hareket etmek"tir. Yaşayış ile beraber güzellik ölçüsü de değişmelidir. Oturan kadının güzelliği plastik olur, sürekli bir hareket içinde yaşayan kadında dinamik bir güzellik aramalıyız." (Sevengil 1936:29-30)

Refik Ahmet Sevengil'in savunduğu Cumhuriyet ideolojisini ve kadın tipini diğer iki romanının başkişisi Gülseren üzerinden de verdiğini görmekteyiz. Gülseren İstanbul'da hukuk eğitimini tamamlamış, gönüllü olarak bir Anadolu kasabasına hukuk müşaviri olarak atanmış, Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı, görünüş olaraksa sade ve süsten uzak giyimiyle öne çıkan genç bir kadındır. Anadolu'nun geri kalmış/bırakılmış bir kasabasında halkla kısa sürede iyi ilişkiler kurmuş, Halkevi'nin kuruluşunda ve faaliyetlerinde aktif olarak görev almış, işçilerin haklarını savunmak için kooperatif kurmalarında onlara destek olan idealist, genç bir kadın olarak karşımıza çıkar. Kasabalının her türlü sorununda yanlarında olan Gülseren, Cumhuriyet'in "cinsiyetsiz" kadın tipinin belirgin bir örneğidir. Çalıştığı şeker fabrikasının müdürü Ahmet Turgut'un onu değerlendiren cümlelerinde de yine bu erkek egemen söylem karşımıza çıkar. İşçilerle fabrika arasında arazi meselesiyle ilgili olarak ilk defa karşılaşmaları esnasında Ahmet Turgut'un Gülseren hakkındaki değerlendirmeleri bu söylemi yansıtmaktadır:

"…Amelelik için neyse ama öteki ehemmiyetli işlere kadınların karıştırılmasını, Ahmet Turgut pek hoş bulmazdı; "İşin ciddiyeti bozulacak" diye korkuyordu. Hele hukuk müşavir muavinliği gibi fabrikanın malî menfaatlerinin korunmasile pek yakından alâkalı olan bir işin üniversiteden daha dün çıkmış bir kız çocuğunun eline verilmesine pek canı sıkılmıştır. Kim olduğunu, neyin nesi, ne değerde, ne kıratta olduğunu bilmiyordu ama merkeze yazmak, "Bu kızı değiştirin; aklı başında bir erkek gönderin! Müessesenin menfaatlerini tehlikeye koyacaksınız; işi berbat edeceksiniz!..." demek niyetinde idi." (Sevengil 1937:9)

Açlık romanının devamı niteliğindeki Perdenin Arkası'nda da karşımıza çıkan Gülseren' e kocası Erdoğan da benzer söylem üzerinden bakar. Aynı fabrikada mühendis olan Erdoğan'ın Gülseren'e yaklaşma sebebinin anlatıldığı satırlar bu söylemi ve kadına bakışı vermesi bakımından önemlidir.

"Erdoğan onun kalabalık içindeki yalnızlığına dikkat ettikten sonra bu güzel genç kıza yaklaşmakta tatlı bir zevk bulmuştu; hele anası babası ölmüş, aile bağı olmayan kimsesiz bir kız olduğunu öğrendikten sonra onu himayesi altına almağı düşünmüştü, bu düşünce ile erkeklik gururu canlanmış, kendi kendisine, cemiyet içinde tek başına kalmış, âciz, kimsesiz, zavallı bir kızı sendelemekten kurtaran, elinden tutup kendisine karı yapan ve aile müessesesinin baş köşesine geçiren yüksek yürekli kahraman bir adam payesi vermeğe başlamıştı."(Sevengil 1941:10)

Kadın korunmaya muhtaç, erkek tarafından himaye edilmezse sendeleyecek, savrulacak kendi ayakları üzerinde tek başına duramayacak, aciz bir varlık olarak görülmektedir. Gülseren'i "akşamları eve yorgun argın geldiği zaman türlü can sıkıntılarını güler yüzle, tatlı dille giderecek, her istediğini bulup derhal ortaya koyacak, fevkalâde muntazam, daima neşeli ve melek çehreli bir ev hanımı" olarak görmek isteyen Erdoğan zaman içerisinde bu istediği kadını bulamayınca ikisi arasındaki çatışma artar ve boşanırlar.

Erdoğan'ın fabrikadan ayrılarak İstanbul'a dönmek istemesi üzerine Gülseren'in ona verdiği cevap Cumhuriyet ideolojisinin kadına yüklediği misyona işaret etmektedir: "Benim, senin, hepimizin asıl içtimaî ve milli vazifemiz, burada, Anadolu'da, köylünün ve fakir halkın içinde çalışmaktır!" (s.15)

Romanda, Cumhuriyet'le birlikte toplumsal hayatta kadın ve erkeğin eşitliğinin sağlanması düşüncesine rağmen iş hayatında kadının henüz ehliyetine veya ehliyetsizliğine göre değerlendirilmediğini, güzelliği, çekiciliği üzerinden değerlendirildiğini görürüz. Gülseren'in güzelliği hemen dikkati çeker ve gerek Ahmet Turgut'un gerekse sonradan eşi olacak mühendis Erdoğan'ın Gülseren'e bakışı bu doğrultudadır. "Medenî bir cemiyette irfanı, zekâsı ve sâyi ile yer almak isteyen Gülseren" (s.43) eşinden boşandıktan sonra üniversiteden bir arkadaşının avukatlık bürosunda işe başlar. Ancak boşanmış ve yalnız yaşayan bir kadınının henüz toplum tarafından pek hoş görülmediği, söz ettiğimiz erkek egemen bakış açısının sonucunda iş hayatında pek çok sıkıntıyla karşılaşır ve bu sıkıntılara tek başına göğüs geremez. Maddi ve manevi pek çok sorunla karşılaşır. Romanın sonunda onu umutsuz ve çaresiz bir ruh hali içerisinde görürüz:

"Aile, makul şartlar altında kuvvetimiz, rahatımız, emniyetimiz ve hayata karşı sağlam bir silahımızdır. Gülseren bunu da denedi; aşk kendisini bırakıp gittiği gibi kocası da onu başka kadınlarla aldatıp tahkir etmekten çekinmedi.

Cemiyet, insanlık için tesanüt ve karşılıklı emniyet teşkilatıdır; Gülseren, ferdî tahassüslerin ıztırap veren yükü altında ezilirken cemiyet ve iş hayatının teminatı altına sığınmak istemişti; cemiyet Gülseren'in güzelliğini ve sâyini istismar etmek ve onu damgalamak için elinden gelen her şeyi yaptı. Nereye tutunacak? Yalnız ve kimsesiz." (Sevengil 1941:198)

Memleket davasına gönül verip, varlığını Türk milletinin varlığına armağan etmiş olan genç kadının sonunda geldiği durum bu olsa da roman boyunca Gülseren'in yaşadığı tüm zorluklara rağmen doğru ve olması gerekenin bu olduğu vurgulanır. Toplumcu, çalışkan, cinsel kimliğini ön planda tutmayan, toplumsal hayatta yer alan Gülseren üzerinden Cumhuriyet ideolojisi ve onun kadın kimliği verilmiştir.

Refik Ahmet Sevengil'in romanlarında Cumhuriyet ideolojisinin kadın kimliği üzerinden de verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Cumhuriyet'le beraber kadının hayatında meydana gelen değişiklikler, toplumsal hayatta görünür olmaya başlaması ve yeni Türkiye'nin gelişip yükselmesine olan katkısı söz konusu idealist kadın tipleri üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır. Söz konusu ettiğimiz her iki kadın kahraman da ülküleriyle ön plana

çıkarken romanlardaki diğer kadın kahramanlar alafranga hayat süren, hafifmeşrep, erkeklerin parasıyla lüks ve şatafatlı hayatlar süren olumsuz kişiler olarak verilmiş ve bu yönleriyle de sık sık eleştirilmiştirler.

Ekonomi

Mustafa Kemal, daha Cumhuriyet'in resmen ilanından önce 1922'de "Yeni Türkiye'nin eski Türkiye ile hiçbir alâkası yoktur. Osmanlı hükümeti tarihe geçmiştir. Şimdi yeni bir Türkiye doğmuştur" (2006:51-52) sözleriyle bu kopuşu ifade eder. 17 Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresi'nin açılış konuşmasında ise hâkimiyetin millette olması gerektiğini ve cumhuriyetçi bir düzene geçişi vurgulamıştır (Atatürk 2006:106). Söz konusu ayrılma Osmanlı Devleti'nden ayrı bir devlet olarak var olmanın çok ötesinde daha derin, köklü bir ayrılma ve dönüşümdür.

1922'de Saltanatın, 1924'te halifeliğin, şer'i mahkemelerin, şeyhülislâmlığın kaldırılması, medreselerin kapatılması, 1925'te tarikatların yasaklanması, şapka yasasının, miladî takvimin kabul edilmesi, 1926'da kadınlara erkeklerle eşit vatandaşlık hakkının tanınması, 1928'de Latin Alfabesi'nin kabul edilmesi, devletin dininin İslamiyet olması maddesinin anayasadan çıkarılması, 1934'te kadınlara siyasal hakların tanınması, 1935'te hafta tatilinin Cuma gününden Pazar gününe alınması gibi değişiklikler bir uygarlık dairesinden başka bir uygarlık dairesine geçişin gerçekleştiğinin önemli göstergeleridir. Bu değişikliklerle Osmanlı-İslâm uygarlık dairesinden yönünü Batı medeniyetine çevirmiş yeni bir devletin kurulduğunu görürüz. Kopuş sadece politik/ideolojik ve düşünsel/kültürel değil aynı zamanda ekonomiktir de (Oktay 1993:7).

Dönemin ekonomi alanında yapılan çalışmalarından en önemlisi İzmir İktisat Kongresi'dir. 17 Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresi'nin liberal bir iktisadî politikayı benimsediği kabul edilmektedir. Gerçekten de kongre "devlet müdahalesi özel faaliyetlerin bittiği yerde başlar" ilkesini kabul etmiştir. Mustafa Kemal, 27 Ocak 1931'de İzmir CHF Kongresi'nde partinin takip ettiği programı halkçılıkla beraber ekonomik olarak da devletçi olduğunu dile getirmiştir (Atatürk 2006:262). Ulusal bir ekonomi yaratılması, halkın çıkarlarının gözetilmesi ve milli gelirin artırılması devletçiliğin temel ilkeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Refik Ahmet Sevengil de tüm bu ilke ve inkılâplara bağlı bir yazar olarak Bizim İstediğimiz Edebiyat (1933)adlı eserinde "inkılâpçı" bir edebiyat istediğini ve ardından Atatürk ilke ve inkılâplarının karakterinin göz önünde bulundurulmasını dile getirerek bu ilkeleri sıralamıştır. Türkiye'nin halkçı ve sınıfsız bir ülke olduğunu, bunun ise herkesin ayrı birer değerli varlık olarak tanınması, okumuşun, güçlünün, paralının bir başkasının sırtından geçinmemesi anlamına geldiğini ifade etmiştir (s.24).

"Türkiye Halkçıdır ve sınıfsız bir ülkedir. … Onun içindir ki inkılâpçı Türkiye, büyük toprağı olanların köylüyü, gündelikçiyi ezmesine göz yummadığı gibi kentte de fabrikatörün kazancını işçininkinden üstün tutmaz. Ne köy ağası, ne kent ileri gelenleri yeni Türkiyede başkasının sırtından geçinemez ve yaşıyamaz" (1933:24).

Yazarın romanlarında bu ilkelere de roman kişileri üzerinden yer verdiği görülmektedir. Sanatını bu doğrultuda kuran yazar, ilke ve inkılâpların yerleşmesine hizmet etmektedir. Nitekim kendisi de edebiyatımızın eksik

tarafının ideoloji olduğunu dile getirmiş ve Cumhuriyet ideolojisinin ekonomi ayağına da romanlarında değinmiştir.

Yazarın ilk romanı Çıplaklar bir anlamda devletçi sanayileşme ve halkçılık destanıdır (Van Het Hof 2010:100). Romanda savaş yıllarını fırsat bilerek vurgunculukla zengin olmuş ve savaş zenginlerinin söz konusu halkçılık ilkesine dayanılarak eleştirildiğini görürüz. Romanın bu türden önemli kahramanlarından biri ve en önemlisi Vural Gündoğdu'dur. Zengin bir ailenin çocuğu olan Vural Gündoğdu, savaş yıllarında aklını ve fırsatları iyi kullanarak zenginliğine zenginlik katmış biridir. Savaş yıllarında adı Kâmuran'dır. Anlatıcı ondan şöyle bahseder:

"Kâmuran 1914-1918 savaşı yıllarında kesesinin kazancını yurdunun kazancından üstün görmüştür, en kara yıllarda da 'artık Türkiye'den umut kalmadı, artık Türkiye battı!' diyerek sırtını dönmüş, çoluğunu çocuğunu bırakıp gitmiştir; lâkin bunların hiçbiri onun yurtsever bir insan olmasına engel sayılmaz. Türkiye'de devrim başarıldıktan sonra kolunu sallaya sallaya kalkıp gelmesi de bunu göstermez mi?" (…) "Atılan ileri adımlar en çok Türkiye'nin endüstrileşmesi hoşuna gitti; çünkü yeni adı ile Vural Gündoğdu fabrika makineleri yapan ve satan büyük Alman iş evlerinin Türkiye acentesidir." (…) "Sanayileşmenin memlekete getireceği hayat genişliğinden ziyade; kendi kasasına akacak olan altın oluk gözlerini parıltı ile parlatmıştı." (Sevengil 1936:17)

İronik bir üslûpla eleştirilen savaş zenginlerinden biri de Türkiye'deki yabancılardan aynı zamanda Vural Gündoğdu'nun ortağı Bay Zimmerman'dır. Zimmermanlar bir devir Türkiye'sini işaret etmesi bakımından önemlidir. Hitler Almanya'sından kaçarak Türkiye'ye gelen bu kişiler savaş sonrası oluşan iktisadî boşluktan faydalanarak zengin olan ve beraber iş yaptıkları Türklerin de zengin olmasını sağlayan grubu temsil ederler. 1924 ve 1925'te Ziraat Bankası yeniden düzenlenmiş ve Sanayi Bankası kurulmuştur. 1927'de Teşvik-i Sanayi yasası kabul edilmiş ve bu yasa ile yeni ve büyümekte olan şirketler için vergi muafiyeti sağlanmıştır. Bu sebeple bu iki ortağın işleri oldukça iyidir.

Bu çevrenin bir başka kişisi de sırtını yabancı sermayeye dayamış, "yarı Türkiye'de yarı yabancı memleketlerde" (s.61) yaşayan, kadında güzelliğe önem veren, çapkın, henüz otuz üçünde Sabri Uçar'dır. Ona göre "ecnebi sermayesi emniyet ister, piyasa ürkektir" (Sevengil 1936: 61-62). Bundan dolayı yabancıların yardımı olmadan hiç bir işin yapılamayacağı düşüncesindedir. "Meşhur İzmirli İhracat Taciri" (s.59) Mehmet Halkatapar da soyadının aksine halk için çalışan bir adam olmayıp köylüyü sömüren, onlardan ucuz ürün alıp yurtdışına daha pahalıya satarak servet yapan bir tüccardır. Görüldüğü üzere dönemin ekonomisini elinde tutanlar çoğunlukla yabancılar ve onlara ortak olarak zenginleşen Türklerdir.

Romanın tezini veren "Çıplaklar" sözcüğü işte bir yandan savaş sonrası zengin olan insanların bolluk, lüks içindeki yaşantılarını, üstüne para vererek soyunmalarını ifade ederken bir tarafta ise savaşın getirdiği ekonomik sıkıntılar içinde ayaklarına, üstlerine giyecek bir şeyleri olmadığı için yoksul ve gerçek çıplakları ifade etmektedir. Bu iki zıt yaşantı üzerine kurulan romanda Refik Ahmet Sevengil, "çıplaklar"ın giyinmesinin

sanayileşme ve milleti için kendini feda eden genç nesil sayesinde gerçekleşmesinin mümkün olduğu mesajını verir. Romanın sonunda Ülker ve Çetiner evlenerek Zonguldak'a yerleşirler. Ülker arkadaşı Sevim'e yazdığı mektuplarda Zonguldak'a bir termik santral kurulmasından duyduğu mutluluğu dile getirir. Tüm millet birbirine kenetlenmiş çalışmaktadır. Kalkınma ve ilerleme ancak bu yolla mümkündür. Romanda ekonomik olarak da Anadolu ve Anadolu insanının ihmal edilmişliği ve bu durumun genç kuşaklar tarafından modern anlamda yeniden yapılandırılması ve sanayileşmeye verilen önem dikkat çekicidir.

Refik Ahmet Sevengil'e göre, söz konusu yapılandırmanın bir başka önemli unsuru da edebiyattır. Yazar edebiyat aracılığıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin ilke ve inkılâplarının halka benimsetilmesi, kitlelerin şuurlandırılması amacını gütmüştür. Edebiyat yeni kurulan devletin "bu şuurlanma ve canlanma hareketinin akislerini yaşatacak ve bu hareketi kuvvetlendirip tamamlıyacak bir edebiyat" (Sevengil 1933:30) olmalıdır.

"Halkçı Türkiyede her kişi değerli bir varlık sayılmaktadır ve her güç bu değerli varlığın yükseltilmesi yolunda çalışmaya çıkarılmıştır. Edebiyat da budunun yükseltilmesi, olgunlaştırılması ve güçlendirilmesi için çalışacaktır." (Sevengil 1933:30)

Yazarın bir diğer romanı Açlık'ta yine Anadolu insanının içinde bulunduğu ekonomik zorluklara yer verilmiştir. Anadolu'da küçük bir kasabada hukuk müşaviri muavini olarak görev yapan Gülseren ile fabrika müdürü Ahmet Turgut'un ilk karşılaşması fabrika ile köylü arasında arazilerle ilgili yaşanan bir sorunla ilgilidir. Sorun şudur ki, şeker fabrikası köylünün boş duran arazilerine satın almadan şeker pancarı ekmiştir. Uzun yıllar bu böyle devam etmiştir çünkü köylü cahildir ve nasıl olsa boş duruyor bu çorak topraklar, eksinler varsınlar düşüncesiyle yıllarca sesini çıkarmamıştır. Ancak bir zaman sonra köylüler bu şekilde fabrikanın para kazandığını görünce fabrikadan tarlalarını geri isterler ancak olumlu bir sonuç alamazlar ve sonunda fabrika ile mahkemelik olurlar. Bu arada devreye Gülseren girer ve Ahmet Turgut'a köylünün haklılığını, tarlaların asıl sahibinin onlar olduğunu, bugüne kadar ekilen tarlaların değeri ne ise o verilip satın alınması gerektiğini söyler. Aslında yaşanan bu durum ne ilktir ne de son. Yıllarca her açıdan geri kalmış/bırakılmış Anadolu insanı ağalarla, büyük toprak sahipleriyle bunu uzun yıllar yaşamış, karın tokluğuna çalışmış, ezilmiş ve hakkını arayacak gücü kendinde bulamamıştır. Lakin Cumhuriyet'le birlikte "Köylü milletin efendisi" olmuş ve Gülseren gibi idealist gençler sayesinde köylü haklarının farkına varmıştır. Gülseren, ezilen ve yoksullukla mücadele eden halkla adeta kenetlenmiş ve onların sorunlarına çareler aramaktadır.

Açlık romanının devamı niteliğindeki Perdenin Arkası'nda da benzer durumlar, söz konusu ettiğimiz iki romandaki kadar yoğun olmasa da, karşımıza çıkmaktadır. Gülseren'in İstanbul'da avukatlık yaptığı günlerde buna benzer bir dava kendisine gelir. Yine zengin bir toprak sahibiyle köylüler arasında yaşanan arazi anlaşmazlığı ile ilgili bir davadır bu. Çekmece Gölü civarında köylünün içinde bulunduğu arazinin atalarından kendisine miras kaldığını iddia eden genç bir adam ve buna itiraz eden köylüler arasındaki davayı alan Gülseren'in, keşif için köye giderken düşündükleri, onun yoksul halkın yanında oluşu, onlar için bir şeyler yapmaktan duyduğu mutluluğu ve Anadolu insanının yoksulluğunu vermesi bakımından önemlidir.

"Aksaraydan, Çapadan, Şehremininden, yangın yerlerinden, fakir mahallelerden geçerek kale dışına çıktılar ve mezarlıkların arasından sıyrıldıktan sonra iki tarafı boş asfalt yolun üstünde otomobil kayar gibi vızıldayarak koşmağa başladı. Gülseren şehrin varoşlarından geçerken eski cemiyetçi, fakir fıkara hâmisi günlerini hatırlayıp heyecanlanmıştı, köye gelince heyecanı arttı. Şeker fabrikasındaki tatlı mesai, müsbet, faydalı, zevki çalışma günleri gözünün önünde canlanıyordu." (Sevengil 1941:173-174)

Nitekim Gülseren, davacıyı davadan vazgeçirmek için uğraşır. Zaten davacı taraf o kadar zengindir ki söz konusu arazi servetine pek bir şey ilave etmeyecektir. Ancak, harap olmuş, yıkık dökük evlerde yaşayan, ne üstte ne başta bir şeyi olmayan, "çıplak" köylünün buradan başka gidecek yeri yoktur.

Görüldüğü gibi Açlık ve Perdenin Arkası romanlarında ekonomi bir başka açıdan ele alınmıştır. Ancak temel ve ortak nokta Anadolu insanının yoksulluğudur. İstanbul'daki "çıplaklar" aslında Anadolu'nun her yerindedir. Bunun değişmesi yukarıda ifade ettiğimiz gibi topluca bir kalkınma ve ilerlemeyle mümkündür. Bunun için de Ülker, Dr. Çetiner, Gülseren gibi idealist, Cumhuriyet gençlerine ihtiyaç vardır. Refik Ahmet Sevengil tüm romanlarında bu hususa dikkati çekmektedir.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli sorunlarından biri de ekonomidir. Savaştan yeni çıkmış ülke, Osmanlı'dan, yoksul bir halkla beraber dış pazarlara ve yabancı ekonomilere bağımlı bir ekonomi devralmıştı. Her alanda olduğu gibi ekonomi alanında da millîlikten yana olan Mustafa Kemal Atatürk, muassır medeniyetler dediği çağdaş uygarlık dairesinde yer alabilmenin önemli koşullarından birinin de bağımsız ve yerli bir ekonomi olduğunu düşünüyordu. Böyle bir ekonomiyi oluşturabilmenin ilk önemli koşulu sanayileşme hamlesiydi. Atatürk'ün tüm bu ekonomi politikalarının yansımalarını Refik Ahmet Sevengil'in romanlarında görülmektedir. Cumhuriyet döneminin gerek sanayileşme gerekse tarım politikaları romanlarda karşımıza çıkmaktadır. Zonguldak'ta açılan termik santralin Ülker'de yarattığı sevinç, mutluluk ve gurur anlatıcı tarafından uzun uzun anlatılır ki roman kişilerine yaptırılan bu tarz yorumlar yazarın söylemini vermesi bakımından dikkat çekicidir.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Refik Ahmet Sevengil Cumhuriyet'in tüm değerlerine sıkı sıkıya bağlı, devrimlerinin izinde bir yazardır. Yazarın bu söyleminin izlerini romanların satır aralarında sürmek mümkündür.

Eğitim

Cumhuriyetten önceki dönemde ülkemizde farklı zamanlarda kurulmuş öğretim kurumları vardı. Medreseler, modern okullar, azınlık ve yabancı okulları gibi. Bu okulların kurulma amaçları ve programları birbirinden

çok farklıydı. Medreselerde verilen bilgiler toplumun ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktı. Azınlık ve yabancı okullarındaki öğretim ise kendi kültür, dil ve inançlarına uygun olarak yürütülüyordu. Bu okullar devlet denetimi dışındaydı ve Milli Mücadele sırasında olumsuz bir tutum takınmışlardı. Ayrıca 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı Devleti tarafından, modern anlayışla öğretim yapan sivil ve askerî okullar açıldı. Bu okullarda, öteki okullardan

farklı dersler okutuluyordu. Programları, amaçları ve okutulan dersleri birbiriyle uyuşmayan bu okullar, farklı bilgi, duygu ve kültüre sahip kuşaklar yetiştirdi. Bu yüzden de milli birlik ve beraberlik sağlanamadı. Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldıktan hemen sonra bir Maarif Bakanlığı kurularak Millî Eğitim işlerine önem verilmeye başlandı.

Kurtuluş Savaşı'nın en bunalımlı günlerinde Ankara'da bir "Maarif Kongresi" toplandı. Cumhuriyetin ilânından sonra ise eğitim alanındaki çalışmalara hız verildi. Ancak her şeyden önce öğretimde birlik sağlamak gerekiyordu. Bunun için 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi. Bu kanunla; eğitimde "okul ve medrese" ikiliğine son verildi. Öğretim sistemi laikleştirildi. Bütün okullar, Millî Eğitim Bakanlığına bağlandı. Tevhid-i Tedrisat Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra medreseler kapatıldı. Çünkü zamanının en ileri öğretim kurumları olan medreseler, hem canlılığını kaybetmiş, hem de toplum ihtiyaçlarına cevap veremez bir duruma gelmişti. Ayrıca Cumhuriyet yönetiminin benimsediği millî ve çağdaş eğitim ilkeleriyle de bağdaşmıyordu. Yapılan bu düzenlemelerle yabancı okullar kontrol ve denetim altına alınmıştır.

Refik Ahmet Sevengil'in romanlarında da bu yabancı okullar meselesi karşımıza çıkmaktadır. Çıplaklar romanında yoğunluklu olarak Batılılaşma meselesi ele alındığından bu romanda yabancı okullar ve Avrupa'da eğitim gören roman kişileri üzerinden meseleye değinilir.

Romanın önemli kişilerinden, alafranga ve zengin bir hayat süren Vural Gündoğdu'nun kızı Sevim, Amerikan Kız Lisesi mezunudur. Yine onun yakın arkadaşı Güler de aynı okuldan mezun olmuştur. Vural Gündoğdu'nun bir de oğlu Kaya vardır. Kaya ise, ailesinin yaşam tarzını beğenmediği, onların yozlaşmışlığından rahatsız olduğu için eğitim almak amacıyla yurtdışına gitmiş ancak doğru düzgün bir eğitim almadan yurda geri dönmüştür. Bu özelliği ile Kaya, Tanzimat dönemi alafrangalarına benzer (Toker 2002:344).

Romanda eğitim meselesi deyince karşımıza çıkan önemli isim İlhan'dır. İlhan, güzel vücudu ve yakışıklılığı ile genç kızların başını döndüren fakat orta yaşlı kadınlardan hoşlanan bir gençtir. Vural Gündoğdu'nun eşi Bedia ile birliktedir. İlhan, Almanlar ve Almanya'da okumuş gençler tarafından memlekette jimnastiği yaymak amacıyla kurulmuş "Çıplaklar Birliği"ne mensuptur; bu birliğin adını duyurmak için adeta bir misyoner gibi çalışmaktadır.

Serbest Vücut Terbiyesi Birliği, başlangıçta sağlam vücut hedefiyle kurulmuş, bu pek ilgi çekmeyince güzel vücut hedefi benimsenmiş ve böylece kısa sürede fazlasıyla dikkat çeken bir birlik haline gelmiştir. Birliğin merkezi Beyoğlu olmakla birlikte yazları Heybeliada'daki ayazmada toplanırlar. Bu ayazmada yaşayan Erenler isimli kişi de orta ve lise eğitimini Türkiye'de tamamlamış, üniversiteye ise Almanya'da devam etmişse de I.Dünya Savaşı'nın yarattığı karışıklıklar nedeniyle doğru düzgün bir eğitim alamadan yurda dönmüştür. Cumhuriyet'in kuruluşuyla yurda dönen Erenler, Almanya'da yarım yamalak aldığı eğitimle Almanya'da gördüğü serbest vücut terbiyesini Türkiye'de yaymaya karar vermiştir.

Erenler, Antalya dağlarında yaşayan Bektaşî aşiretlerinden biri olan Tahtacılara mensuptur. Hem içinde büyüdüğü ortamda hem de Almanya'da gördüğü kadarıyla "bir boydan bir soydan insanlar kadınlı, erkekli bir

arada çalışırlar, bir arada dinlenirler, bir arada yiyip içerler, bir arada eğlenirler" (Sevengil 1936:33) idi; o da bu geleneği yeni Türkiye'nin gençleri arasında yaygınlaştırmak istemektedir.

Kadınlı erkekli gençlerin biraraya geldiği bu kampta tek tip giyinme ve jimnastik yapmak zorunludur. Kampın ritmik danslar hocası Fuat Yumuşak adlı kişi de yine Avrupa'da, Viyana'da, eğitim görmüş, Avrupa tiyatrolarını gezmiş, sonra Türkiye'ye dönerek kampta hocalık yapmaya başlamıştır. Kampın jimnastik hocası ise pürüzsüz Türkçe konuşan genç bir Alman kadındır.

İsveç jimnastiği romanda geniş bir yer tutar. Türkiye'de henüz bu kültürü yaygınlaştıracak eğitmenler olmadığı için Almanlar ve Almanya'da eğitim almış Türk gençlerinin katıldığı "Çıplaklar Birliği" gibi gruplar aracılığıyla romanda topluma tanıtılmaktadır.

Kampta bulunan yabancılar arasında Nazi Almanya'sından kaçarak İstanbul'a gelen Yahudi bir estetik cerrahisi profesörü olan Goldştayn, İstanbul Üniversitesi'nde "ilim henüz Pazar malı haline gelmediği için" (Sevengil 1936:237) üniversitede çalışmamış, Beyoğlu'nda bir güzellik merkezi açmıştır. Goldştayn, yerli Yahudilerin Türkçe bilmeyip Fransızca konuşmalarını yadırgamakta, onların Türkleşmesini savunmaktadır. Bu düşüncesini de "İyi bir Yahudi içinde bulunduğu kabın şeklini alan mayi gibi olmalıdır!" (Sevengil 1936:45) sözleriyle destekler.

Kampta bulunan bir başka Yahudi zengin bir antika tüccarı olan Bay Erman'dır. Bu adı seçişini anlatıcı şu sözlerle anlatır:

"Erman adı Hermandan mı bozma idi, bilinmez, ancak kendisi Türkçede er ve man sözlerinin insan anlamına geldiğini, kendisinin insanlığı çok sevdiği için soyadı olarak bu sözleri aldığını söylüyordu."(Sevengil 1936:46)

Bay Erman Türkiye'de doğup büyümesine rağmen Türkçeyi çok az bilmektedir. Bunula birlikte Yahudilerin Türkçe konuşması ve Türkleşmesi hareketini yaymak için Hasköy'de bir cemiyet kurmuştur. İşin garip tarafı Bay Erman'ın bu düşüncelerini başkalarına anlatırken de Fransızca konuşmasıdır.

Kampta Yahudiler dışında bir de Ermeni vardır. Osep Karagözyan Robert Kolej mezunudur. İngilizce ve Türkçeyi çok iyi bilmekte; aynı şekilde nişanlısı Mis Kolet de Londra'da eğitim almış bir yabancıdır. Romanda geniş yer tutan şimdiye kadar ana hatlarıyla bahsettiğimiz bu kişiler Batılı tarzda eğitim almış ancak yozlaşmış yaşantıları, halktan kopuk, lüks içinde yaşayan savaş zenginleri olmaları sebebiyle anlatıcı tarafından eleştirilen kişilerdir.

Romanda yine yabancı okullarda okumuş olmasına rağmen romandaki diğer kişilerden ayrılan, romanın ideal kişilerinden Ülker, İstanbul'un en büyük Fransız Kız Lisesi'nde okumuş ancak diğer Amerikan ve Alman okullarında okuyan genç kızlardan ağır ve sakin duruşuyla ayrılmaktadır:

"…Amerikan mekteplerinde okumuş olan Sevimle arkadaşlarında taşkın bir canlılık ve gündelik hayata intibak kabiliyeti görülüyordu; Alman mekteplerinde yetişmiş kızlarda ve erkeklerde ise bâriz ve tek tiple karşılaşmıştı;

cinsiyeti olmıyan, dişisinde erkeğinde ayni tezahürler görülen ve belkemiği sıhhat ve spor manivelâsile işliyen, bir üçüncü nevi insan tipi."(Sevengil 1936:125)

Anlatıcının genel olarak Avrupaî tarzda eğitim almış gençlerde eleştirdiği şey, milli kültür ve şuurdan uzak olmaları, Batılılaşmayı zevk ve eğlence içinde yaşayarak, sadece gününü gün etme olarak algılamaları, savaştan yeni çıkmış, perişan ve yoksul halktan bîhaber, yozlaşmış bir hayat sürmeleridir. Söz konusu kişiler romanın asrî kişileri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz ki Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet öncesi eğitim sistemini eleştiren ve Cumhuriyet'in eğitim politikasını açıklarken dile getirdiği "Eğitim bir milleti ya hür, bağımsız, şanlı, yüce bir toplum halinde yaşatır; ya da milleti esarete ve sefalete terkeder" (Atatürkçülük 1988: 291) sözleri dikkate şayandır. 1921'de Ankara'da toplanan Maarif Şurası'nda Mustafa Kemal, eğitim sistemimizin her türlü etkiden uzak, millî bir eğitim olması gerektiğini ifade etmiştir: "Bizim eğitim sistemimiz eskisinden farklı olacaktır. Milli olacaktır. Milli dehamız, ancak milli kültürümüz aracılığıyla geliştirilebilir"(Kaya 1989:18).

Cumhuriyet'in değerleri ancak iyi eğitim görmüş, millî değerlerine bağlı genç nesil tarafından sonraki kuşaklara aktarılabilecek, böylece inkılâplar toplumun her kesimine benimsetilebilecektir. O bunun farkındaydı ve bu sebeple öncelikle yabancı okulları milli eğitimin kontrolü ve denetimi altına almış, sonrasında ise Cumhuriyet'in eğitim sisteminin nasıl olması gerektiğini ortaya koymuştur.

Yazarın son romanı Perdenin Arkası'nda Gülseren'in eşinin kardeşi Leyla ve onun arkadaş çevresindeki gençlerle ilgili görüşleri Mustafa Kemal Atatürk'ün milli bir eğitim ve gençlik yetiştirme konusundaki gayretlerinin sonuçlarını göstermesi bakımından önemlidir. Gülseren Türk okullarında okumuş, millî şuura sahip, vatanı ve milleti için çabalayan, halka dönük idealist bir kahraman olarak karşımıza çıkarken Leyla ve arkadaşlarını gözlemler, kendisiyle onlar arasında karşılaştırma yapar.

"Gülseren kendisi Türk mektebinde okumuştu, acaba bu çocuklarla arasındaki fark bundan mı ileri geliyor? Sonra Leylânın da, öteki Türk arkadaşlarının da yabancı mektepte okumakla beraber Türk milliyetçiliği davasında temiz, güzel, asîl bir heyecanla dolu olduklarını hatırladı. Cumhuriyet Türkiyesinin maarif teşkilâtı ecnebi mekteplerinde yabancı millet propagandasına imkân vermeyecek kuvvette idi demek… Böyle olmakla beraber uyanık Türk çocukları hiç bir zaman, hiç bir yerde yabancı bir tesire kapılacak gaflet ve kabiliyette kimseler olamaz." (Sevengil 1941: 64)

Eğitimde farklı bir uygulama içinde olan Yabancı Okullarla ilgili olarak Lozan Konferansı sırasında; yabancı okulların varlığı Türk kanunlarına uygun davranmaları ve dini propaganda yapmamaları şartıyla kabul edilmiştir. Daha sonra bu konuda Tevhid-i Tedrisat Kanunu hükümlerinin yanında, 1935 yılında Yabancı Okullar Yönergesi de çıkarılmıştır (İzgi 1998:563).

Refik Ahmet Sevengil'in romanlarında eğitim meselesi öncelikli olarak Anadolu insanının geri bırakılmışlığı sebebiyle içinde bulunduğu cehalet açısından ele alınmıştır. Anadolu halkının cehaletinin sebebi ihmal

edilmişliğidir. Cumhuriyet'le birlikte başlayan her alanda bir "milli seferberliğin" belki de en önemli aşamalarından biri eğitim meselesidir. Bunun çözümünü ise Atatürk millî bir eğitim politikası hazırlayarak çözmeyi planlamıştır. Böylece yeni kurulan devletin inkılâpları doğrultusunda çağdaş, eğitimli ve devrimlere sıkı sıkıya bağlı ve cumhuriyeti koruyup yaşatacak, çağdaş medeniyeti yakalayacak bir nesil oluşturulmak istenmiştir. Söz konusu politikaların önemli bir parçasını da edebiyat oluşturmaktadır. "Millî" bir edebiyat oluşturulmak istenmiş ve edebiyattan cumhuriyet politikalarını benimsetmek gibi bir fayda güdülmüştür. Sevengil'in romanlarında özellikle de uzun yıllar olumsuz etkilerinin görüldüğü yabancı okullar meselesi başta olmak üzere, diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında yapılan değişikliklerin kendisine yer bulduğu görülmektedir. Refik Ahmet Sevengil'in tavrı ve söylemi şüphesiz devrimlerin doğruluğu ve onları destekler niteliktedir.

SONUÇ

Refik Ahmet Sevengil, Cumhuriyet ideolojisini romanlarında ele almış ve onun savunuculuğunu yapmış, Cumhuriyet döneminin daha çok tiyatro eleştirmenliği ve gazeteciliğiyle öne çıkmış bir aydınıdır. Üç roman ve bir hikâye kitabı olmasına rağmen öncelikli olarak romancı veya hikâyeci olarak anılmamasının önemli sebeplerinden biri kurmaca metinlerinde inandığı Cumhuriyet ideolojisini savunurken estetik kaygıyı geri plana itmiş olmasıdır. Bu durum çalışmada ele alınan romanların tamamı için geçerlidir. O, inandığı ve sıkı sıkıya bağlı olduğu Cumhuriyet ideolojisi ile Atatürk ilke ve inkılâplarının savunuculuğunu yaptığı romanlarında Cumhuriyet'in ilk yıllarında Anadolu ve insanının içinde bulunduğu durumu toplumcu gerçekçi bir bakış açısıyla ele alırken, tüm olumsuzlukların üstesinden Cumhuriyet ve onun yetiştireceği idealist, millî şuura sahip, toplumcu, Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı genç nesiller sayesinde gelineceğine olan inancını bu söylem üzerinden vermeye çalışmıştır.

Bu açıdan bakıldığında Refik Ahmet Sevengil'in romanları tezli birer roman özelliği taşımaktadır. Cumhuriyet'in şekillenmesi ve gelecek nesiller tarafından da benimsenmesi, değerlerinin korunması için romanlarında seçtiği idealist kişiler üzerinden söylemini oluşturan, edebiyatın ideolojinin benimsetilmesi için bir araç olarak kullanılmasını romanlarıyla örnekleyen yazar, Cumhuriyet dönemine ayna tutmaktadır.

KAYNAKÇA

Althusser, Louis (2014). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. Çev. Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yay.

Atatürk, Mustafa Kemal (2006). Söylev ve Demeçler. C.2 Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Atatürkçülük. (1988). (Birinci Kitap). Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri. İstanbul: MEB Basımevi.

Çelik, Nur Betül (2005). İdeolojinin Soykütüğü 1: Marx ve İdeoloji. Ankara: Bilim ve Sanat Yay.

Çıkla, Selçuk (2007). ""Türk Edebiyatında Kanon ve İnkılâp Kanonu", Muhafazakâr Düşünce, 4 (13-14):47-68.

Durakbaşa, Ayşe (2000). Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm. İstanbul: İletişim Yay.

Göle, Nilüfer (2001). Modern Mahrem. İstanbul: Metis Yay.

Hançerlioğlu, Orhan (1979). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi.

İlhan, Nilüfer (2016). "Servet-i Fünûn ve Cumhuriyet Dönemi Kimliğini Buluşturan Bir Roman Olarak: Açlık". Sosyal Bilimler Dergisi 3 (6):289-295.

İzgi, Özkan (1998). "Atatürk ve Milli Birlik". Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. C.4(12): 671-676.

Jusdanis, Gregory (1998). Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür. İstanbul: Metis Yay.

Karpat, Kemal (2009). İslam'ın Siyasallaşması. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.

Kavcar, Cavit (1995). Batılılaşma Açısından Servet-i Fünûn Romanı. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.

Kocatürk, Utkan (1984). Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri. Ankara: Turan Kitabevi.

Mardin, Şerif (1992). İdeoloji. İstanbul: İletişim Yay.

Oktay, Ahmet (1993). Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923-1950. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Sancar, Serpil (1997). İdeolojinin Serüveni. İstanbul: İmge Kitabevi.

Sevengil, Refik Ahmet (1936). Çıplaklar. İstanbul: Vakit Matbaası.

Sevengil, Refik Ahmet (1937). Açlık. İstanbul: Vakit Matbaası.

Sevengil, Refik Ahmet (1941). Perdenin Arkası. İstanbul: Vakit Matbaası.

Sevengil, Refik Ahmet (1933). Bizim İstediğimiz Edebiyat. İstanbul: Bürhaneddin Matbaası.

Toker, Şevket (2002). "Çıplaklar Romanında Batılılaşma Sorunu". Türk Dili Dergisi 604: 342-353.

Uras, Ufuk (1993). İdeolojilerin Sonu mu?. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Van Het Hof, Seçil Deren (2010). "Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Zenginler ve Zenginlik". Kültür ve İletişim. 13(2): 81-106.

Wellek, René-Warren, Augustin (1993). Edebiyat Teorisi. çev. Ömer Faruk Huyugüzel. İzmir: Akademi Yay.

Yıldız, Funda U.- Günay, V.Doğan (2011). "Yazınsal Söylemin İdeolojik Boyutu". Synergies Turquie. 4:153-167.

(2001). "Refik Ahmet Sevengil". Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi. C.2. İstanbul: YKY.